

ИҢИРЭХ КЭПСЭЛЛЭРИН ЭН, ИСТИЙ

Фарук Кангер

«ЭРКАМ»
МАННАЙГЫ ТАҢААРЫ

ИҮИРЭХ КЭПСЭЛЛЭРИН ЭН, ИСТИЙ

Фарук Кангер

Стамбул - 2021 / 1442

© «ЭРКАМ». Маннайгы Таһаары - 2021 / 1442

ИҢИРЭХ КЭПСЭЛЛЭРИН ЭН, ИСТИЙ

Фарук Кангер

Оригиналтан тылбаас: Her Şey Bizimle Ne Güzel Konuşuyor

Ааптар: Фарук Кангер

Турок тылыттан тылбаас: Эргис Тобонов

Редактор: Сайнара Долгунова

Дизайн уонна таңгы: Расим Шакироглу

ISBN : 978-625-440-074-2

Кыһа аадырыһа: İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Mah.
Atatürk Bulvarı, Haseyad 1. Kısım
No: 60/3-C Başakşehir, İstanbul, Turkey

Төлөпүөн: (90-212) 671-0700 pbx

Факс: (90-212) 671-0748

Email аадырыһа: info@islamicpublishing.org

Веб-сайт: www.islamicpublishing.org

Language: Yakut (Sakha) Language

Иһинээбитэ

Кирии тыл.....	4
Сир биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ	7
Атмосфера биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ	12
Уу биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ	18
Күн биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ	22
Коран биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ.....	27
Харахха көстүбэт быыкааннар биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэллэрэ .	35
Балыктар биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэллэрэ	41
Көтөрдөр биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэллэрэ.....	47
Ойуур-тыа маһын биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ	52
Ыттар биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэллэрэ... ..	57
Сир аннын олохтоохторун биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэллэрэ.....	63
Киһи биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ (1)	68
Киһи биһиэхэ дыктилээх иһирэх кэпсэлэ (2)	74

Сиргэ олох хайдах үөскээбитэй? Ким Сири, Күнү, Бйы, сулустары айбытай? Ким туох баар тыынар тыыннаабы бары наадалаабынан хааччыйбытай? Бу оџолорго уонна үүнэн иһэр эдэркээн көлүөнэбэ аналлаах кинигэбэ ити уонна атын даџаны ыйытыыларга хоруйу булуохха сөп. Манна халлаан куйаарын эттиктэрин, сир олохтоохторун туһунан үгүс кэрэхсэбиллээби ааџан билиэххитин сөп. Кинигэ тулалыыр эйгэни саналы сунун хараххытынан өйдөөн көрөргүтүгэр уонна үгүс дыктилээх арийыылары бэйэбитигэр онороргутугар көмөлөһүө диэн эрэнэбин.

Фарук Кангер

Аан тыл

Үтүмэн үйэлэр улабаларыгар, миллиардынан сыллар анараа өттүлэригэр Сүдүттэн Сүдү Тангара уйаара-кэйээрэ биллибэт мунура суох Куйаарга биир хатыламат дыкти кэрэ эйгэлээх туспа аан дойдуну айбыт эбит. Онтон салгыы Кини бары айыыларыттан саамай ураннарын уонна бэйэтэ саамай сөбүлүүрүн-таптырын — киһини айбыт.

Бу Аан Ийэ дойдуну Барыны Айбыт наһаа силигин ситэрэн, нарылан-дьүөрэлээн айан онорбут буолан, киһи аймах барахсан үүт турааннык нус-хас уонна дьоллоохтук сананан олороругар сөптөөх бары барыта баар. Унуора-манаара тыһыынчанан көһүнэн энсиллэр улуу байбал нэлэмэн урсунун одуулаатахха, күндэлэс күн күлүмүнэн туолбут хонуулартан дыргыйа анылыһар энин бэйэлээх чээлэй күөх от, чабылхай сибэкки туймаардар дыкти кэрэ, дуоһутар сытынан тыыннахха, саймаара долларуйар өрүс сүүрэнэ мөлбөйө устарын, күн тахсар, киирэр ураты кэрэ түгэннэрин, биитэр көбөрө суугунуур хаарыан хампа күөх ойуур, тыа умсугутар көстүүлэрин сөбө-махтайа көрдөхпүтүнэ, биһиги дууһабыт сылаанныһыар, үөрүүнэн туолар, санаабыт манньыйар, сүргэбит өрө көтөбүллэр. Үрүн күн, салгын, уу, сир, мас-от, сибэкки эгэлгэтэ, сир аһа, отон, үүнээйи арааһа барыта киһиэхэ ананар. Бу бүтүн Аан Дойду, Куйаар эйгэтэ барыта Тангара саамай дыктилээх, дьоһуннаах айыытыгар — киһиэхэ ананар. Ол Аан Айылба мааны далбара, мааллааһына барыта киһи бэйэтин Айбытын бу манньк уйгу нөнүө толору билэн өйдүүрүгэр уонна Киниэхэ махталынан Кини киһинэн астынарын ситиһэргэ туһуланар!

Барыттан Бары Үрдүк Аллах ыйар-кэрдэр: «**Сир уонна Халлаан куйаарын айыллыыта, күн уонна түүн солбуһуута — өйдүүр өйдөөх, саныыр санаалаах, тура-олоро сылдьан, өттүгэстээн да [сытан] Аллабы үөтэр, халлаан уонна сир айыллан үөскээһинин туһунан ырыналаан анааран толкуйдуурга дьин чахчы Үөһэттэн бэлиэ биэрин буолар,** (уонна этэл-

лэр): «**Оо, Тойон Тангарабыт! Эн баары барытын мээнэбэ айбатабын. Айхал Эийэхэ!..**» (Али Имран, 190-191).

Ол аата, бу аан Ийэ дойдуга туох даҕаны бэйэтин дьаалатынан, анала-соруга суох баар буолан хаалбат эбит. Туох баар барыта ханнык эрэ сыаллаах-соруктаах айыллыбыт эбит. Ол да иһин, Тойон Тангарабыт биһиги бу аан дойдуну, эйгэни өйдөөн-дьүүллээн анаарбакка, мээнэнэн, аахайбакка көрөрбүтүн баҕарбат эбит. Кини биһиги тулалыыр эйгэ бары иирбэтин-таарбатын барытын ингэн-тонгон толкуйдуурбутугар, сыныян көрбүппүтүн илдьиритэн өйдүүрбүтүгэр баҕарар. Кини биһиги күп-күөх хонууга мэччийэр хой үөрүн, салаа оту сүгэн иһэр кымырдаҕаһы эбэтэр лиэнтэ курдук субуллан сыҕарыйар эриэн үөнү көрдөхпүтүнэ, эргитэ санаан, толкуйдаан, араас түмүктэри онгосторбутугар, үөрэх ғынарбытыгар баҕарар.

Бу айымньыга туох баар барыта кэпсиир тылланар, сангарар сангаланар. Бука бары эһигинниин кэпсэтиэхтэрэ-сэһэргэһиэхтэрэ! Бары бэйэлэрин туһунан сиһилии сэһэргихтэрэ — ип-итиинэн суоһуур аарыма Күнтэн саҕалаан, Сири бүрүйэр атмосфера кытары, үрдүк мастарга уонна лаглабар лабаа быһыгар олорон чыбыгыраһар чыычаахтарга, сир кырсын анныгар баар чизрбэлэргэ уонна хомурдуостарга, киһи харабар кыайан көстүбэт микроскопическай хамсыыр харамайга, үөнгө-көйүүргэ тийэ! Олор бэйэлэрин дыктилээх кистэлэннэрин арыян, олорон ааһар олохторун суолтатыгар баар дириг муударас туһунан иһитиннэриэхтэрэ!

Бу кинигэни кытары эһиги атын дыктилээх эйгэлэргэ кэрэхсэбиллээх айаны оноруоххут! Эһиги Айбыт киһини сөхтөрөр-умсугутар улууканнаах уран айыытын, төһө даҕаны уһуннук, кэрэхсээн одууласпыт иһин, син биир тарда, умсугута турар сүдү хартыыналарын дуоһуйа-астына анааран көрүүххүт! Бу кинигэни аахпыккыт кэннэ тулалыыры барытын букатын атын хараххытынан саналыы сонургуу, дыктиргии көрүүххүт! Эһиги күнгэ уонна ууга сыһыанньыт уларыыа. Күн аайы хаамар сиргитин уонна эһигини бэйэлэрин күлүктэригэр саһыаран сөрүүкэтэ суугунуур мастары эмиз адьас атыннык көрүүххүт. Халлаан урсунугар тэлээрэр көтөргө, муора уугутар чалымныы устар балыкка, соруктаах үлүгэрдик тиэтэйэр-саарайар кыракый үөнгө-көйүүргэ танара дыктитин өйдөөн-дьүүллээн көрөн кэрэхсиэххит...

Биһиги бу кинигэни, өйдөөн-санаан туран аахпыттар үтүө сизрдэн-эллэрин-майгыланалларын туһугар Аллахтан көрдөһөбүт! Саамай сүрүнэ, биһиги барыбытыгар баар үтүө баҕабыт — Аллах аһыныгас, үтүө санаатыгар далбарданар кыахтанан, ким да билбэтэх-көрбөтөх дыктилээх, этиэхтэн кэрэлээх Ырайга киирэр бырааптанарбытыгар.

Тохсуньу ый, 2010 с.

Сир биһиэхэ дьиктилээх иһирэх кэпсэлэ

Мин — эһиги хас күн аайы хаамар, дьэ туттар, суол онорор сиргит буолабын. Быдан былыргы үйэлэртэн ыла өбүгэлэргит миигин «аһатар-сиэтэр ийэккэбит» диэн ытыктабыллаахтык ааттыылара. Тоҕо диэтэххэ, сиргэ бары тынар тыыннаах, хамсыыр-харамай үөскүүр: үүнээйи, көтөр-сүүрэр, кыыл-сүөл, киһи. Барыларын Сир Ийэ аһатар, тулалыыр эйгэ этиэх-

тэн кэрэтин бэлэхтиир. Дьон мин туспунаан хоһоонно хонуйбуттара, ырыаҕа ыллаабыттара, өс хоһооннорун уонна кынаттаах тыллары айбыттара: «Төрөөбүт төрүт сир — көмүс биһик», «Хайа баҕар киһини — үтүө буоллун, мөкү буоллун — Сир Ийэ барахсан бэйэтин хоонньугар хорҕотор».

Дьэ ити курдук, хас тынар тыыннааҕы, сир үрдүгэр баары

мин ийэли истинник, эйбэстик бэйэбэр сыһыара тардабын, тоҕо диэтэххэ, барыларын үөскэппит күбэй ийэкэлэрэ буолабын.

Тойон Танара үйэлэр усталарын тухары миигин, син Кини атын Бэйэтин айыыларын айа, ситэрэ-хоторо турарын кэриэтэ, салгыы айа-оноро турар. Эһиги билэбит дуо, баара-суоҕа 1 см. халыннаах кырыс буор үөскүүрүгэр 50 сыл ааһарын? Эһиги баҕар миигин, сири, тыыннаах буолбатах дии саныаххыт, ол эрэри мин мөлүйүөнүнэн араас тыынар тыыннааҕынан, хамсыыр харамайынан тобус-толорубун. Тоҕо диэтэххэ, кырыс буорум үтүмэн үгүс бактериялар уонна араас микроорганизмнар көрүннэрэ үөскүүр-торолуйар эйгэлэринэн буолар. Дьинэр,

Тойон Танара үйэлэр усталарын тухары миигин, син Кини атын Бэйэтин айыыларын айа, ситэрэ-хоторо турарын кэриэтэ, салгыы айа-оноро турар.

мин хас биирдии квадратнай сантиметрбар олох оргуйар! Ити бактериялар уонна микроорганизмнар өнөлөрүнэн-көмөлөрүнэн хаппыт сэбирдэх, үүнээйи силиһэ-умнаһа, өлбүт көтөр-сүүрэр сэмнэбэ барыта өн кунус буорга кубулуйар. Уоҕурдуллубут өн буортан киһиэхэ-сүөһүгэ, кыылга-көтөргө аһылык буолар араас туһалаах үүнээйи ыга анһан тахсар.

Коранна хайдахтаах курдук танара дыктилэрэ ойууланаллары! Онохо биир саамай бастакы дыктинэн сир буолар. Барыттан Бары Үрдүк Аллах ыйыыта маньык:

«Эн өлүктүйбүт сири көрөбүн. Ол эрэри биһиги киһиэхэ ууну-ардабы ыыттарбыт эрэ, сиргэ хамсааһын саҕаланар, өнсүйэн-ньүөлсүйэн энгин дыкти үтүөкэн үүнээйилэри үөскэтэн-үүннэрэн барар» (Паломничество сура, 5).

Миэхэ, омос көрдөххө куура хаппыт, иччитэххэ дылы сиргэ,

Барыттан Бары Үрдүк Танара бары тыынар тыыннаахха, хамсыыр харамайга, үөнгэ-көйүүргэ сөп түбэхэр, кинилэргэ эрэ аналлаах эгэлгэ араас аһылыгы үүннэрэн таһаарар. Өйгүтүгэр онорон санаан көрүн, сүмэлээх отонноох сарбын-һаахха, рябинаҕа «чырып-ирип» бөҕөнү түһэрэн тонуу сылдыар чыгычаах күйгүөрэр үөрүн, биитэр малинаны ньэлбэнээри баадан-һыыр эһени, эбэтэр харыйа эриэхэтин хастаан хачыгыратар кугас тиинчээни. Оттон төһөлөөх эгэлгэ араас туһалаах, ингэмтэлээх мин-һыгыс оҕуруот астарын уонна мас отонун сиртэн дьон ыларый! Санаан көрүн, ханна даҕаны уларыйбат биир буорга мөлүйүөнүнэн атын-атын тыынар тыыннаах, хамсыыр харамай бэйэтигэр аһылык булунарын. Ол эрэри ол онтон сир уоҕа бараммат, үүнэр эгэлгэ үүнээйитэ көбүрөөн испэт. Дьэ хайдахтаах курдук танара дьиктитинэн буоларый — сир!

«Сир үрдүгэр Аллах аһыыр аһынан хааччыйбатах биир эмэ харамайа дьэн суох. Аллах олоҕо [сиргэ] ханан баалларын уонна [бүтэһик] миэстэлэрин эмиэ билэр. Дьэ ити барыта [суруллан турар] ыраас дьэнкэ Суруллууга баар (Худ сура, 6).

Түн былыргыттан эһиги өбүг-элэргит сири, миигин, чуолкайдаан эттэххэ, туой ырааһырдар уратыла-

аһын билэннэр, эттэрин, сирэйдэрин уонна танас суунарга туһанар этилэр. Ордук муора таһыгар олохтоохтор, туойу туустаах ууга күүскэ күүгэннирэрин билэннэр, сөбүлээн туһанар этилэр. Ону тэнэ, туох баар куһаҕаны-иһэбэни, ас араас тобоҕун барытын мин, сир, бэйэбэр инэринэбин. Ыраастыбын, көннөрү буорга кубулутабын. Өскөтүн Тойон Танара миэхэ итинник дьиктилээх дьөбүрү биэрбэтэҕэ буоллар, сиргэ-уокка барытыгар араас тобох, ньоҕох, сытыйбыт-ымыйбыт мунһуллан, ыар сыттан-сымартан, бөхтөн-сахтан сир үрдэ барыта киртийиэ-көлбөбүрүө, киһи-сүөһү сатаан олорор кыабыттан тахсыа этэ.

Ити курдук миэхэ, буорга киирбити барытын ыраастаан, өн

буорга кубултан, энин үтүө үүнээйилэри үүннэрэн таһаарабын. Дьингэр, иһигэр киирдэххэ, туох баар тыһанар тыһыннаах, хамсыыр харамай барыта — кыыл-сүөл, үүнээйи эгэлгэтэ, сибэкки арааһа, бэл диэтэр, дьон аймах, бары буортан тахсыбыт, үөскээбит сир оҕолор буолаллар.

Киһи ытыс буортан айыллыбыта. Киһи этэ-сиинэ ийэ буорга баар араас химическэй элементтэн турар: кислород, углерод, азот, водород, сирэ, фосфор, хлор, калий, магний, натрий, кальций, тимир уонна да атыттар барыта бааллар. Өссө ингэн-тонон ыратык көрдөххө, киһи, кыыл-сүөл уонна үүнээйилэр организмнарыгар, тутууларыгар баар клеткалар майгынаһаллар. Тоҕо диэтэххэ, киһи

Ол иһин хас биирдии эдэр мусульман итэҕэллээх туох-ханьык иннинэ итини бигэтик өйдүүх тустаах, бэйэтин итэҕэлин, чизин уонна дьонунун харыстыыр туһугар.

сиргэ үүнэр оту сиэн торолуйар сүөһү, кыыл этинэн аһылыктанар.

Бири тыһынан эттэххэ, киһи сиртэн үүнэн-үөскээн тахсыбыта. Киһи сиргэ төрүүр, сир быйаньан аһылыктанар уонна, сирдээби олоҕо түмүктэннэбинэ, төттөрү сиргэ киирэр. Бу күн сиригэр кэлбит киһи ийэтигэр көтөхтөрөн көрсүллэр, онтон өллөбүнэ, сир ийэ хоонньугар көтөхтөрөн, сир кытары сир буолар.

Бастакы киһиттэн уонна бастакы пророктан (эйэ буоллун киниэхэ) саҕалаан, үйэлэр тухары кэмтэн миллиардынан киһи-сүөһү, кыыл арааһа эһиги атаххыт анныгар баар буорга кубулуйбуттара. Бүгүн эһиги мин кэтит иэмминэн хаамабыт. Ол эрэри, хаһан эрэ эһиги эккититтэн-хааннытыттан дууһа араһан, сиргэ кистэнэр күнэ үүнүө. Ол эрэри дууһабыт мэлдьи баарбуолоу. Мин эһиги кырамаһытын Тһһх Суут күнүгэр диэри урунан сытыам уонна сирдээби олоххут кэнниттэн иккис миэ-

стэбжитинэн буолуом. Эниги тилли-эххит уонна сиртэн күөрэйэн тах-сыаххыт, ол буолуо эниги мэнгэ олоххут сабаланыытынан.

Улуу праведник Мавляна Джа-лалетдин Руми маннык сүбэлиир этэ: *«Сир курдук сэмэй буолун!»* Кини Сир дынҭ чаччы сыаннаһын өйдүүр буолан этэрэ: *«Туох тыын-наах, хамсыыр барыта сир ньуурун устун хаамар уонна сиртэн аһыыр аһын булунар. Бэйэтин тобобун-ибэбин уонна син биир сүтэр-оһор этин-сишин сиргэ хаалларар. Сир төһө даҕаны атах анныгар иһэх курдук тэпсиллибитин иһин уонна туох баар куһаҕаннарын, тахсан кирибиттэрин, тобохторун ыспыттары-тохпунттары иһин, сир сыламтата суох, туохха даҕа-ны өһүрэ-кыһыра барбакка, бэйэ-тин үлэтин сэмэйдик тохтоло суох толорор».*

Эниги, биллэн турар, Аллах бастын сүгүрүйээччилэрэ буолуох-хутун баҕарабыт, ол иһин күн ахсын мин ньуурбуан олоххут суолун салгыыргыт тухары бары тула баары, буолары кэтээн көрүн, уонна туһалаах түмүктэрдэ оно-стун. Тула баары абылыыр дыргыл сытынан анылайар сибэккилэр-дии, эниги дууһабыт уйаҕас буол-лун, үтүө сиргит-майгыгыт дьонно үөрүүнү, нус-хас туругу тосхойдун. Аллаҕы уонна кини илдьитин (эйэ уонна айхал буолуо-

хтун киниэхэ) таптыыр дьон мин ньуурбуан үктэнэллэрэ, хаамал-лара — миэхэ улуу чизһинэн буо-лар.

Уонна умнуо суохтааххыт эниги Ийэ дойдугут — эниги төрөөбүт төрүт сиргитинэн буола-рын. Бу сиргэ баар көмүс ньээкэ уйаргытыгар, төрөөбүт дойдугуту-гар норуоккут итэҕэлэ, чизһэ, дьоһуна уонна сирин-майгытын үгэстэрэ барыта төрүттэммитин, силлестэммитин. Ол да иһин, Ийэ сир буора — ытык сир. Ол иһин хас биирдии эдэр мусульман итэҕ-эллээх туох-ханнык иннинэ итини бигэтик өйдүөх тустаах, бэйэтин итэҕэлин, чизһин уонна дьоһунун харыстыыр туһугар.

Атмосфера биhiэхэ дьиктилээх иһирэх кэпсэлэ

Мин — Сир планета салгын бүрүөһүнэ буолабын. Эбэтэр атыннык этэллэринэн, — «атмосфера» («атмос» диэн грек тылын суолтата — паар уонна «сфера» — шар диэн суолталаах). Мин Сири суорбан кэриэтэ бүрүйэбин, уонна күн итин, сылааһын тутабын. Туох баар тыыннаах организмнарга барыларыгар наадалаахпын: кыылга-сүөлгэ тыыналларыгар, оттон үүнээйилэргэ — аһыылларыгар. Ону таһынан Сиргэ баар тыынар тыыннаабы мин Күн өлөрдүү кут-

таллаах ультрафиолетовай сарданаларыттан харыстыбын.

Билэбит дуо, эһиги, кумах куйаар өнүрүк куйааһын салгыныгар, ойуур тыа чэбдик салгыныгар, биитэр бэл диэтэр, балкылар муора баалын сайа охсор салгыныгар, оннооһор таас дьэи иһинээби салгынга кытары 21% кислород, 78% азот уонна 1% араас гаас, хайаан даҕаны сити курдук булкадаһык састаабынан, баар буоларын? Дьэ бу, буолар — Айбыт бу сиргэ ыалдьыт курдук кэлэн барар

Бэйэтин кулуттарыгар мунура суох элбэх үтүөкээннээх бэлэхтэриттэн биирдэстэрэ, кинилэр тыыннара хаайтаран эрэйдэммэккэ, энкилэ суох сылдыбалларын уонна кутталга киирбэттэрин туһугар кыһаллыытын көстүүтүнэн буолар.

Миэхэ, салгынна, үөскээбит сылаас тыаллар ууттан паар күдэригэ буолан үөһэ көшпүт уу таммахтарын кыырпахтарын мунньан, быллыттары үөскэтэллэр. Сааскы илгэлээх сылаас ардах түһэн, от-мас барыта тиллэр, көбөрөн өрө анньар. Оттон күһүнгү тымныы курулас ардахтан от-мас төттөрүтүн кэхтэр, иинэн-хатан суһуктуйар. Сааһын да, күһүнүн даҕаны халлаантан ардах курулаччы кутар. Ол эрэри биирэ «илгэлээх» өлбөт мэнэ уутун кэриэтэ, оттон атына — кэбиннэрэр, оту-маһы хагдарытар «өлүү уутун» кэриэтэ. Ити үөһээ халлаанна атмосфераҕа үөскүүр уонна аллара суккуллар ардах дыктитэ — Аһыныгас Танара ыйааҕынан буолар.

Мин муораҕа устар хараабыллар баарыстарын тиирэн, салгын күүһүнэн айаннатабын. Электростанциялар уонна тыал миэлинсэлэрин салбахтарын эргитэбин. Этиэхтэн кэрэ сибэккилэр дыргыл арамааттарын сытын тула эргингэ барытыгар тарҕатабын. Көтөрдөргө кынаттарынан салгынна уйдаран көтөр кыаҕы биэрэбин. Көтөр

кынатын кырыытыгар уонна тас өттүнээҕи хоппобор үрүтүгэр салгын харсыһан, үрүт өттүгэр салгын баттааһына чэпчиир. Кынат үрдүнээҕи уонна аллараатынааҕы салгын баттааһынын уларыһыта көтөр кынатын өрө дэгдэтэр күүһү үөскэтэр.

«Ама, өйдөөн көрбөттөр үһү дуо, көтөрдөр кынаттарын тиирэн, кинилэр үрдүлэринэн тэлээрэ көтөллөрүн? Аһыныгас ураты ким даҕаны көтөхпөт-өйөөбөт [салгынна] ээ, кинилэри» (Былаас сура, 19).

Көтөр төһө үрдүккэ көтөрө кээмэйиттэн, кынатын оноһуутун уратытыттан, быһыытыттан уонна ханна олохсуйан үөскүүрүттэн тутулуктаах. Холобурга ыллахха, барабыай чыгычаах оноһуута киниэхэ улахан үрдүгүнэн көтөр кыаҕы биэрбэт. Оттон хотой кынатын оноһуута, быһыыта-тутуута, төттөрүтүн, чымаан үрдүк хайалар очумаастарын үрдүнэн тэлээрэр кыаҕы биэрэр. Барыттан Модун Кыахтаах Тойон Танара ити көтөрдөрү бэйэлэригэр сөптөөх үрдүккэ мэлдьи көтө сылдыаргына онорбута. Дьэ, хайдахтаах курдук танара дыктитэ буоларый ити!

Ону тэнэ мин күөммүнэн самолет эрэллээхтик салгын суолунан көтөрүгэр кыах биэрэбин. Төһө үрдүк да соччонон салгын убаан

ийэр, «тропосфера» үрдүкү арангатыгар, ол аата 8-10 тыһ. миэтэрэ үрдүккэ, сир кырсынаабы хойуу салгынтан 2,5 төгүл убаҕас буолар. Ол иһин салгын хараабыллара итиччэ үрдүккэ көтөллөрүгэр салгын утарсыыта лаппа мөлтөөн биэрэр. Инньэ гынан, көтүү түргэнэ эбиллэр, көтөр аал бүрүөһүнэ, салгынныын аалсыытын күүһэ аччаан, итийэн тахсыбат уонна уматыга ороскуоттаныыта быдан аччыыр.

11-12 биэрэстэ үрдүгүнэн көтөр аныгы самолеттар истэринээби салгын баттааһына таска, муора таһымыттан 1800-2400 миэтэрэ үрдүккэ баар баттааһынныын эквивалентнайа суох. Салгын давленията түстэбинэ, самолет иһигэр кислород абыһыыр. Ким самолету-

Билэбит дуо, эһиги, кумах куйаар өнүрүк куйааһын салгыныгар, ойуур тыа чэбдик салгыныгар, биитэр бэл диэтэр, балкылар муора баалын сайа охсор салгыныгар, онно-оҕор таас дьэи иһинээби салгынга кытары 21% кислород, 78% азот уонна 1% араас гаас, хайаан даҕаны сити курдук булкадаһык састаабынан, баар буоларын?

нан айанныыр билэр — өскөтө самолет бүрүөһүнэ хайабастаннабына, баттааһын уларыйдабына, олорор олбох үрдүнээби анал миэтэттэн кислород мааската автомат үлэтинэн тахсан кэлиэхтээбин.

Олус үрдүккэ табыстахха, 4 тыһ. миэтэрэттэн саҕалаан киһиэхэ кислород тийбэт буолуута саҕаланар (гипоксия), киһи эппэннэс буолар, тыына хаайтарар уонна түөһүн хам тутар гына ыалдьан барар. Ол иһин тыынарга көмөлөһөр кислородтаах анал аппаратурата суох сатамат. 6000 м. ыла салгын тийбэтэ олус күүһүрэр уонна киһи тыына хаайтаран өлүөн да сөп. 1400 сыл анараа өттүгэр дьонно ытыллыбыт, ол аата самолеттааҕар буолуох, атын бэрт судургу мотуордаах айан көлөлөрө даҕаны букатын суох кэмнэригэр киһиэхэ анаан түһэриллибит Кораны болҕойон көрүн эрэ; үөһэ ойууламыт киһи туругун туһунан этилли-

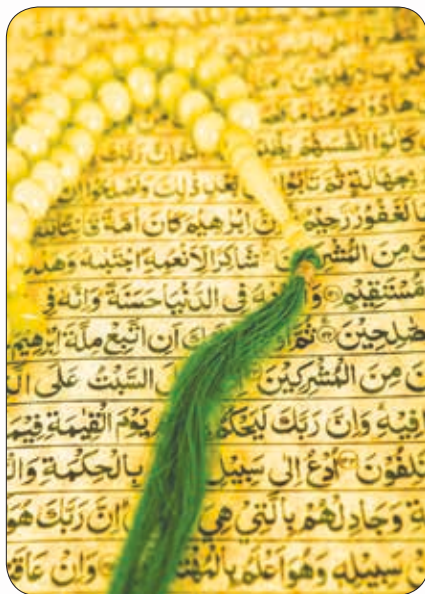
бит дьин кырдыгы: «Аллах кими көнө суолга киллэриэн баҕарарыгар, Кини Исламга түөһүн иһин арыяр, оттон кимиэхэ мунарыгар-тэнэригэр баҕардабына, Кини ол киһиэхэ халлаанга үөһээ баҕайы тахсыбытынны түөһүн хам баттыыр, ыга тутан тыынын хаайар. Ол курдук Аллах итэбэйбэттэргэ бодонурууну (эбэтэр накаастабылы) **ыытгар**» (Сүөһү Сура,125).

Дьэ,бу буолар Коран дьиктитэ диэн...

«Аах!» диэн ыйарыгар, Тойон Танара эһигин Кини улууканын уонна мунура суох кыахтаабын туһунан өйдүүр-саныыр, толкуйдуур буолуоххутун баҕарар.

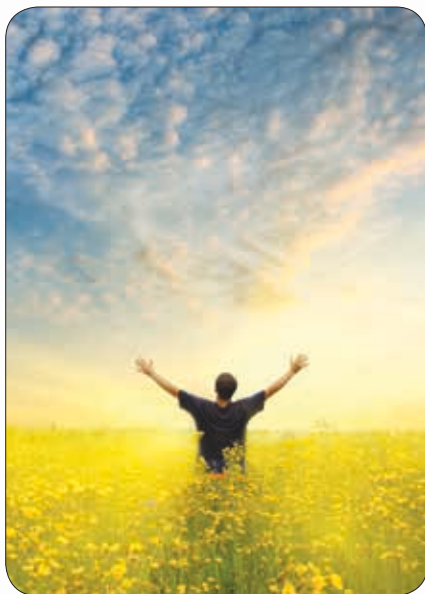
Кини миигин — атмосфераны — биһиги эрэ планетабыт үрдүнэн айбыта, атын ханнык даҕаны планета итинник салгын бүрүөһүнэ суох. Миигин Сир тула тутарга анаардас Сир бэйэтин тардар тийбэт, онон мин, дьингинэн, Сиртэн арахсан космос мунура суох куйаарыгар көтөн симэлийэн хаалыахпын сөп этэ. Ол эрээри Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара Бэйэтин мунура биллибэт модун кыабын Сир салгын бүрүөһүнүн харыстаан хаалларар.

Миэхэ ким өйдөөн-дьүүллээн булан уонна эргитэ санаан толкуйдаан анааран көрөр киһи сөбөр-мах-

тайар дьиктилэрэ элбэх. Эһиги Сир эргимтэтэ 40 000 км. буоларын, уонна суукка иһигэр бэйэтин сүннүүн тула Сир толору эргиир оно-рорун, ол аата күн түүнүнэн солбулларын билэбит дуо?

40 000 биэрэстэни 24 чааска үллэрдэхпитинэ, биһиги сирбит чааска 1666,7 км түргэннээхтик эргийэрин ааҕан таһаарабыт. Өйдөөн-дьүүллээн санаатахха, эһиги вентилятор салбаар илистибит кымырдаҕастар кэриэтэ балаһыанньалааххыт эбээт! Санаан көрүн, ол тэрил салбаа самолет түргэнинээбэр икки бүк түргэнник эргийэрин? Кымырдаҕастар эрэй-дээхтэр сонно киэр илгиллиэхтэр этэ! Дьэ оччотугар итиччэ түргэнник кулугураччы эргийэр планетаҕа эһи, хайдах эһиллэн хаалбак-

ка, аа-дьуо хаама сылдыабыт, күн аайы дьарыктанар дьыалаабытынан түбүгүрүэбит, кэпсэтэбит-ипсэтэбит? Ол туһунан эргитэ санаан көрбүккүт дуо? Ити быһаарыыта маннык — мин, салгын Сири кытары бииргэ силлиһэн тэнгэ эргийсэбин, салгын дьэнкир куупалынан бүрүйэн энигини харыстыыбын. Дьэ ол иһин эниги били кымырдаҕастар курдук киэр эһиллэн хаалбаккыт.

Сир үрдүгэр баар дьон бары, бэл, танараны итэбэйбэттэр, биитэр туманна балайданан муна-тэнэ сылдыар курдук туох даҕаны итэбэлэ да суохтар, бары бэйэлэрэ да билбэттэринэн, бүтэйдии Үрдүктэн Үрдүк Тойон Танара күүһүгэр, дьаһалыгар эрэнэ саныылар. Сарсыарда дьыэлэриттэн тахсаллары-

гар: «Арай бүгүн кислород убаан хааллын, эбэтэр букатын баранан хааллын?» — диэн, кинилэртэн хайалара даҕаны дьиксинэ санаабат, кислородтаах боллуону ильдэ сылдыабыт. Бэл атеистар, бэйэлэрэ да өйдөөбөттөрүнэн, син биир Танара баарыгар, Кини үтүө санаатыгар, хаачыстыбатыгар (сыфаттар) итэбэйэ саныылар. Ол эрээри бэйэлэрин төттөрүлэһимтиэ өһөс санааларыгар уонна нүүдү-балайдарыттан кинилэр сүрэхтэрэ, куттара дьүлэй күн курдук сабыллан, ити дьин кырдыгы билиммэттэр, өйдөөн-санаан көрбөттөр.

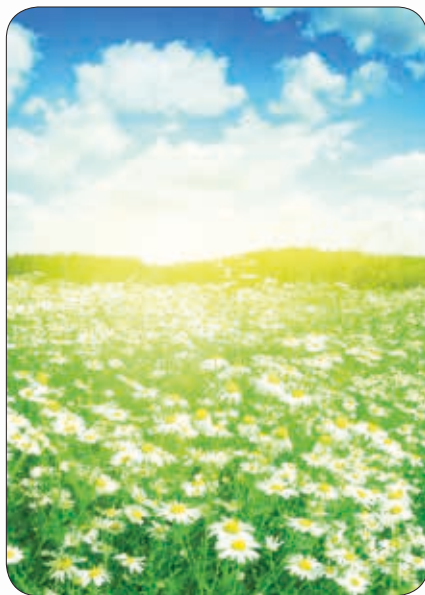
Дьэ ол иһин Тойон Танара эниги тугу барытын диринник ырытан толкуйдуургутугар, кулбааххыт-хараххыт аһаҕас буоларыгар, дан курдук буолбаккытыгар баҕарар. Бэйэтин сөбүлүүр кулуттары бу курдук ойуулуур: «... **сир-халлаан айыллыытын туһунан ырынгалаан толкуйдуулар**» (Имран семействота сура, 191).

Дьингэн, мин (атмосфера) хас араас көстүүбүн, дьайыыбын барытын кэтээн көрөр киһи үөрэх оностон, туһаныан сөп. Холобурга ыллахха, Күнтэн сиргэ диэри сардана 150 мөл. км. баһаам ыраахтан айаннаан кэлэригэр быһа барылланан 8 мүнүүтэ курдук бириэмэ барар. Сөкүүндэбэ 300 000 км. түргэннээхтик им балай харананан сир ньюуругар тийэн кэлэр. Оттон

эниги төбөбүтүгэр: «Бэйи эрэ, күн тыгарын үрдүнэн космос куйаара тоҕо хабыс-харананый?» — диэн санаа биирдэ эмэ кирибэтэҕэ дуо? Эппиэтэ адьас судургу: Күн төһө эмэ чабылыччы тыгарын үрдүнэн космос, салгына суох буолан, ыас харана. Күн сардангата сир атмосфератыгар кэллэбинэ, салгын молекулаларыгар миллиардынан миллиард кыракый сиэркилэлэртэн тэйэрдии сарданаран, сыдыаайа сырдыыр. Остуолга турар лаампаны холбообут кэриэтэ сандаара тыгар. Сардана космоһунан кабель нөнүө кэлэр курдук, онтон атмосфераҕа киридэбинэ, танара кунуопканы холбообутунуу, сир-дойдуну сандаара сырдатар.

Оттон түүннү айанньыттарга суолу сырдатар Ый эмиэ, дынинэн, им балай харанаҕа баар. Күн сарданалара кинитгэн тэйэн, Сир атмосфератыгар кириилэригэр сырдаан көстөр. Күн саҕахха түспүтүн кэннэ, сарданалара ыйтан тэйэн, атмосфераҕа кириэн сырдаталлар. Ол түмүгэр ый дыктилээх тунаархай сырдыгынан сырдатарын кэрэхсии көрөбүт.

Онон, миигин Айбыт ыйаабынан эниги тыынаргытын хааччыйар ытык эбээһинэспин толоробун. Эниги эмиэ итини барытын ырыналаан көрөн, үөрэх оностон, кыаммат-түгэммэт кыһалҕалаах дьонно, тыынары

чэпчэтэр чэбдик салгын сиккиэринии, көмөлөһүн-өйөөн.

Мин сир үрдүгэр күннэри-түүннэри сырдык сыдыаайарын хааччыйабын. Син ол кэриэтэ, эниги эмиэ билии, үтүө санаа күүһүнэн итэҕэлгитин, ийэ дойдугутун уонна бар дьонгутун сыдыаайа сырдатыҥ.

Былыттары мин эниги иһэр, арааска туһанар дьэп-дьэнкир, утаҕы ханнарап илгэлээх уугутунан толоробун. Эниги эмиэ ол кэриэтэ бэйэҕит аһаҕас сүрэххинэн, эйэбэс тылгытынан, үтүө дьайыыларгытынан бары баарга, тулаҕытыгар үчүгэйи онорун, үтүөтэ бэлэхтээн!

Уу биһиэхэ дьиктилээх иһирэх кэпсэлэ

Мин — быыкаан уу таммаҕа-бын. Сир үрдүгэр бастагы киһи уонна пророк Адам (эйэ буоллун киниэхэ) айыллыабыттан ыла энин араас түбэлтэлэрбин ойуулаан суруйар буоллар, олус элбэх туомнаах кинигэ сирэйигэр даҕаны батыа суох этэ. Ол быданнаабыта ааспыт үтүмэн үгүс уонунан тыһыынча сыллар усталарыгар сүнкэн аарыма туустаах акыйаан-нарга, тыһыынчанан биэрэстэлэргэ

эриллэ-бурулла субулар улуу өрүстэргэ тийбитим-түгэммитим. Мин утабын ханнарар киһиэхэ кутулан киирэн баран, кини сирэйттэн көлөһүн таммаҕа буолан тахсабын. Үтүмэн мөлүйүүн төгүл Күн миигин, күдэн туман гынан, көтүтэн халлаанга таһаарбыта, соччо төгүл ардах таммаҕа буолан, сиргэ төннөбүн.

Тойон Танара миигин туох баар айыллыбыкка көмөлөөх буо-

лар гына ыйаахтаабыта. Сир үрдүгэр уута суох олох суох — тыннар тыыннаах, үөн-көйүүр, харамай биир да клетката уута суох сатамат. Ол аата, уута суох барыта суох буолуо этэ. Киһи этэ-хаана 65-80% ууттан тутулар. Санаан көрүҥ эрэ, киһи төһө бириэмэ аһа, уута суох тыыннаах буолуон сөбүн?

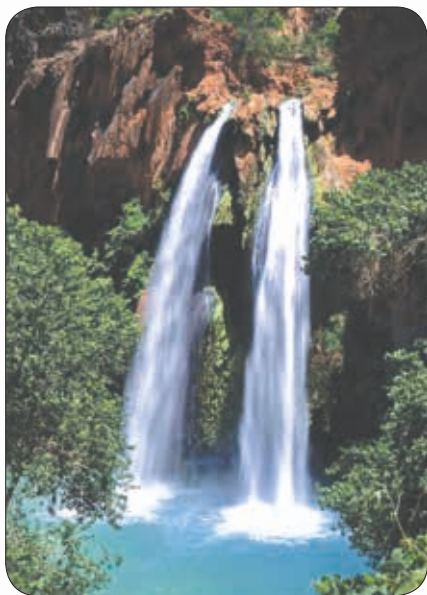
Уу үтүмэн элбэх араас тыыннаах харамай үөскүүр эйгэтинэн буолар — адьас судургу инфузори-йтан кииккэ тийэ. Уу көмөтүнэн үүнээйи сиэмэтэ тыллан үүнэн тахсар, силиһиттэн сир ингэмтэлээх аһылыгын умнаһыгар хачайдаан ылар. Инньэ гынан үүнээйилэр, талахтар, мастар ситэн-хотон отоннонон, астанан киһини-сүөһүнү, араас кыылы-көтөрү аһаталлар. «[Тойон Танараба, сүгүрүйүҥ], ... **Кини халлаантан ардабы түһэрэн сиргэ ас үүннэрэн, эһиэхэ аһыыр кыах биэрэригэр**» (Ынах сура, 22).

Айбыт ууну эһин үтүс үтүө хаачыстыбалаах гына айбыта. Сиргэ уута суох олох эмиэ суох буолар. Туох даһаны үөскүүрү, үүнэрэ уута суох сатамат.

Оскуолаба үөрэппиктиттэн билэбит: уу молекулата (H_2O) икки өлүүскэттэн — водородтан уонна кислородтан турарын. Дьэ, бу Танара дьиктитик ууну айбытын санаан көрүҥ! Арай водород уонна кисло-

род итинтэн атыннык холбоммуттара, эбэтэр ылар өлүүскэлэрэ атын кээмэйдэммитэ буоллар, сиргэ уу даһаны, олох даһаны суох буолуо этэ. Өскөтө уу молекулатыгар кислород өссө биир атомын эптэххэ, водород перекиһэ (H_2O_2) үөскүө этэ, бу убаһас киһи тириитин, мунун-айаһын быһа сиир кутталлаах буолар. Кислород гаастыны убаһаһа водороды кытары холбостобуна, эстэр гаас үөскүүр. Онно уоту даһайдахха, кислородка баар водород умайытыттан күүстээх эстии тахсар. Ол эрэри Мунура Суох Кыахтаах Тойон Танара бу икки утарыта харсар элеменнэри холбон, ууну сөрүүн уонна иһэргэ кылыгырас, утабы ханнарар гына онорон бэлэхтээбит. Уунан сирэйдээн төһөлөөх элбэх үтүөнү-үчүгэйи

Тойон Танара эниэхэ анаабытын, ыппытын туһунан эргитэ санаан көрбүккүт дуо?

Үрэх дьулурбан сүүрүгэр уу тааска охсуллан, тыһыынчанан эгин өнүнэн күлүмүрдээн күндээрэ ыһыллара поэттары мэлдьи умсугутара. *«Мин эн атабын анныгар тийээри күндээрэ ыһылла, таастан тааска охсулла устакын»*, — дээн уу аатыттан биир поэт хоһуйан турар. Итинник хоһуйуунан кини Аллах Илдьитигэр (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) тапталын, сүгүрүйүүтүн биллэрбитэ. Дохсун сүүрүктээх үрэх дьулусхан устуутун кини биһиги Пророкпугар тийэ охсон, кини үтүкэн атахтарыгар сыстаары тиэтэйэргэ холообута. Оттон эһиги Пророгу сөбүлүүгүт

дуо? Кинилиин көрсүөххүтүн баҕарабыт дуо? Мин уонна аан дойду, куйаар бары миллиардынан айыылара кинини билэбит, таптыбыт, ахта саныбыт!

Эһиги эмиэ, үрэх устарын көрөн туран, ол поэт курдук, дьулусхан биитэр аргый аҕай устууну Пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) төрөөбүт дойдутугар тийэр баҕа ханылылы көрүн.

Мин ардах, Үрдүктэн Үрдүк Танара биир саамай дыкти айыытын, туһунан сэхэргиэхпин баҕарабын. Күн итии сарданаларын дьайытыттан уу, — ханна баарыттан тутулуга суох, чалбахтан, күөлтэн, үрэхтэн, өрүстэн, муораттан, байбалтан энин — күдэрик паар буолан көтөр. Улуу праведник Мавляна Джалалетдин Руми уу араас көрүннэниитин туһунан бу курдук ойуулаан суруйбута: *«Ыраас уу барыларын өгсүтэр, утахтарын ханнарар, онтон бэйэтэ киртийэн бөлөөрөн бардабына, эмиэ син биһи курдук, кэлиэх-барыах сирин булбат. Айбыттан көмө көрдөһөр: «Оо, Үрдүктэн Үрдүк Аллах! Эн тугу бизэрбиккин, мин барытын атыттарга бизердим, бэйэм кыһалбаҕа кириэхпэр диэри...»* Ол ааттабылы Барыттан Бары Үрдүк Аллах истэн дыһайар: *«Күн ууну паар күдэригэ гынан көтүтүтүн, оттон эн, быллыт, кирдээх сиртэн*

ууну ырааска көһөрөн илт...»
Тойон Танара ууну паар онорон халлаанга таһаарар, ыраастыыр уонна төттөрү сиргэ илгэлээх ардах быһыытынан төннөрөр. Уу дьонно эмиэ ырааһырыны, өнү, уйгуну-бийаны аҕалар. Ууну көрөн, өйгүтүн-санаабытын, куккутун-сүргүтүн бары дьайдаах санааттан-онооттон, омсолоох быһыыттан ыраастанын. Уйгуну-бийаны аҕалар илгэлээх ардахтыы бары баарга үтүнү эрэ аҕалын!

Ардах таммахтара сиргэ чугаһыллаларыгар тобо бытааралларын туһунан санаан көрбүккүт дуо? Тобо ардах дохсун күүлүгэн буолан кутуллубакка, тус-туһунан таммахха араһсан саккырыырый? Ардах таммаҕа тобо дьону, кыылы, үөнү-көйүүрү дэннээбэтий? Дьинэр, сир тардытыын күүһүнэн ардах хааппылалара олус үрдүктэн түһэллэригэр, түргэтээтэр түргэтээн, сибиниэс доробуонньук кэриэтэ тугу барытын дьөлө түһүөхтэрин сөп этэ. Дьэ ким ардах таммабын ити курдук харыстабыллаахтык бытаардан түһэрэрий? Ким дьон аймах, туох баар хамсыыр харамай, үөн-көйүүр туһугар ити курдук кыһалларый?

Кимиэхэ баҕарар буоларын курдук, миэхэ эмиэ олоххо үөрүүлээх да, хомолтолоох даҕаны түгэnnэр баар буолааччылар. Мин, уу саамай хомойор-хоргутар суо-

лум баар — Бары Баартан Үрдүк Аллах боппут хара дьайын — итирдэр утахтары онорууга туһаналларыттан. Ол эрэри өрөгөйдүүр, дьоллонор түгэним эмиэ баар. Аллах үтүө баҕатынан курааннах куйаарга үйэлэр тухары бараммакка сыккыстаан тахсар Зам-зам дьиктилээх дьүүктэтин уута буоларбыттан. Дьүүктэ уутун испит утаҕа ханар, аччыктаабыта аһар, ыарыһах — үтүөрэр.

Аллах айбыт бу манньк сүнкэн үтүөтүн — уу туһунан ырыналаан-ырытан толкуйдаан! Эһигитэн биір кыра көрдөһүүлээхпин: уу иһиэххитин иннинэ: «Бисмиллях», — диэн ботугураан, иһэн бүттэххитинэ: «Альхамдулиллях!» — диэн түмүктээн.

Күн биһиэхэ дьиктилээх иһирэх кэпсэлэ

Мин — барыга-бары сырдыгы, сылааһы биэрэр Күммүн. Сиргэ — саамай чугас баар сулус буолабын. Мин эргимтэм сиртэн 109 төгүл улахан, ол эбэтэр 1 392 000 км, онтон кээмэйим Сир гэннин 1 301 000 бүк сабырыйар. Сиртэн ырааһым, быһа барыһлаан, 150 мөл. км. Итиччэ сүнкэн ыраахтан мин халлаанна дуона суох төгүрүк буолан көстөбүн. Кээмэй араастаһытын сабаҕалыыргытыгар Сири эриэхэ саға гына онорон көрүн, оччотугар эриэхэ таһыгар мин икки мэндизмэннээх дьизэ саға үрдүктээх, 5-6 м. диаметраах сүүнэ

шаар буолан көстүөм этэ. Онтон итинник масштабтаах кээмэйинэн төһө ыраахпын сабаҕалаатахха, 600 м. тэйиччи буолуом этэ!

Мин — сүүнэ улахан уот шаар буолабын. Мин кииммэр температура 13 500 000 °С итии. Өскөтө, уу оргуйар итиитэ 100 °С кыраадыс эбит буоллаһына, мин кииммэр итии 135 тыһ. төгүл үрдүк. Мин саҕахтан таһыстахпына, сырдыгым сир үрдүгэр сабардаабыт хараһаны үүрэр. Киһи аймахха, хамсыыр харамайдарга, бары айыллыбыкка сылааһынан сыдыаайабын. Күн сырдыга, сылааһа суох биир да

куолас, оѳуруот аһа, минньигэс отон үүнүө суоѳа этэ.

Арай Сир миигиттэн билигин баар ырааѳыттан арыый чугаһа буоллар, планета уута-хаара суох кубарыйа куурбут иччитэх куйаарга кубулуйуо этэ. Оттон арыый ырааѳа буоллар, бүтүннүүтэ мууһунан бүрүллүбүт тон сир буолуох этэ. Ол эрэри Сир анал кээмэйдээх, чугас да, ыраах да буолбатах, сөптөөх ыраахха баар. Ити Улуу уонна Муударай Аһааччы оноһуутунан. **«Ама эн билбэккин дуо, ... Аллах Күнү уонна ыйы [кининэн] олохтоммут бэрээдэгинэн дьаһайан хамсарарын...»** (Лукман сура, 29)

Сулустар, син дьон кэриэтэ, үөскүүлэр, төһө эрэ кэм устата баар буолаллар уонна өлөллөр. Халлаан куйаарын кураанах, иччитэх диэн сабаѳалаан «салгына суох эйгэнэн» ааттыыллар. Дьинэр, сулустар икки ардыларынааѳы куйаарга космос быылын, гааһын (сүрүннээн водород) аарыма маасалара холбоһон былыт курдук бөлүөхсэллэр, сүүһүнэн световой сыл кээмэйн саѳа буола улааталлар. Онтон гравитация күүһүнэн ыга симиллэн, чингээн, дьиппинийэн, кээмэйдэрэ аччаан биэрэллэр. Мунутуурдук чингээһинтэн ыга симиллибит гаастаах эттик иһигэр ядернай реакция баран итийэн, умайан барар, сана сулус үөскүүр. Ити курдук сана Күн диэн сулус

Барыттан Бары Үрдүк Айбыт ыйааѳынан 5 млрд. сыл анараа өттүгэр үөскээбит буолуохтаах.

Түүннү халлааны көрдөххө, халлаан харана баархатыгар чаѳылыһар, дьиримнии умайар бриллианнары ыспыт кэриэтэ, сулустар мириадаларын алыптаах, дьиктилээх хартыыналара тэниччи тардыллар. Алларааттан көрдөххө, арай сулустар бары тэн кээмэйдээх курдуктар. Ол эрэри сулустарга Күн маассатын аһаарын эрэ саѳа «бээгэйдэр» бааллар, өссө Күнү тыһыынча төгүл куоһарар аарыма улахан Бетельгейзе диэн Орион сулустар бөлөхтөрүгэр баар сүнкэн сулус эмиэ сырдыы сыдһайар. Арай Күн ситинник аарыма улахан эбитэ буоллар, Күн эргимтэтигэр баар Юпитерга тийэ планеталары

барытын орбитатыгар хам тардан ылан, бэйэтигэр мэниэстиэ этэ.

Сулустар бөлүөхсөн галактикалары үөскэтэллэр. Күн — биниги галактикабытыгар (Млечный путь) баар 200 миллиард сулустан биирдэрэ эрэ буолабын. Ол аата сүдү улахан акыйаан түгэбэр баар кумах кырыпабын кэриэтэ эрэ буолабын. Барыттан Үрдүк Айбыт биниэнигэр майгынныыр ахсаана биллибэт, мунура суох элбэх галактикалары айбыта. Ол аата мин сүүнэ кээмэйим, халлаан куйаарын кээмэйинэн ыллахха, дуона суох кумах кырыпабар даҕаны тэннэмэт буолан тахсар!

Ити курдук Тойон Тангара дьону кини дыктилээх уонна сүдү кыахтаах айыыларын туһунан толкуйдаан көрөргө ыңыраар: «Кини

«Ама эн билбэккин дуо, ...
Аллах Күнү уонна ыйы [кининэн] олохтоммут бэрээдэ-
гинэн дьаһайан хамсатарын...»
(Лукман сура, 29)

— им балай харанаҕа сиргэ уонна муораҕа сирдэтинэн суолгутун буларгытыгар көмөлөһөр сулустары эһиэхэ анаан айбыт сүдү. Ити курдук [дьин кырдыгы] билбит дьонно бэлиэлэри биниги быһааран биэрдибит (Скот сура, 97).

Эһиги сааскыт хаһын билбэтим, оттон миэнэ — быһа барылан, үөскээбитим 5 миллиард сыл буолла, ол аата сандаара тыгар болдьохтоох кэмим анаарын кэринэ буолла. Миигин үөскэппит Айбыт ыйаабынан итиччэ кэм устата сырдыгы, сылааһы өссө да биэрэ туруом.

Эһиги сиртэн хантайан көрдөххүтүнэ, мин хамсаабат курдукпун. Ол эрэри Сири уонна атын планеталары кытары бииргэ сөкүүндэбэ 250 км. түргэннээхтик тыбыс-тымныы, хабыс-харана космос мунура суох куйаарыгар айаннаан иһэбин. «Күн эргиир хоту устан иһэр. Модун Кыахтаах, Барыны Билээччи тулхадыйбат ыйааҕа оннук» (Йасин сура, 38).

Мөлүйөөнүнэн сыллар тухары хамсырбыт тухары урут ааспыт миестэбитин хаһан даһаны быһа охсон таарыйбаппыт. Бу галактика дыккити айанын тухары эһиги Сир планетаны кытары биир Күн иһигэр 2 000 000 км. кэринэ ыраабы миигин, күнү, тула эргийсэбит, ол эрээри ону кыайан билбэккит. Өссө онуоха эбии Сир бэйэтин сүннүн тула чааска 1 666 км. түргэннээхтик эргийэрин санаан көрүн. Хайдахтаах мындыр чыпчаал ааһан-суоттаан хамсатыыны! Хайдах курдук бары хамсааһыны дьүөрөлэһиннэрэр үтүөкэн тутулуй! Танара мунура суох сөбүмэр кыабын, сатабылын дыккитин санаан көрүн эрэ!

Ити халлаан куйаарын тулхадыйбат сокуоннара Барыттан Үрдүк Айбытынан олохтоммуттара. Онтон өйдөөх-төйдөөх киһи Тойон Танара бу курдук бэйэтэ ынырарын хоту танара сүнкэн кыабын, улуукан көстүүлэрин толкуйдаан, ыраналаан көрөрүгэр тийэр: **«Кини бэйэ-бэйэлэрин үрдүгэр сэттэ хаттыгас халлааны айбыта. Аһыныгас айыыларыгар эн биир даһаны түбэһиэхчэни, энчини булуон суоҕа. Өссө төгүл болҕой. Биир эмэ энчини булан көрөбүн дуо? Өссө төгүл болҕойон көр, хос эмиэ көр, син биир энчини ончу булуон суоҕа, сылайыан, сүр баттатыан эрэ»** (Былаас сура, 3-4).

Бу 1400 сыллаабыта Ытык Коранна ыйыллыбыт сурук билигинни дьонно, аныгы учуонайдарга уонна Бүтэр Уһукка диэри олоруохтаах көлүөнэлэргэ туһаайылар!

Бүтүн Аан дойдуга, Куйаарга баары барытын хабар Ытык Коран хайдахтаах улуунуй! Туох баар саҥа билиини-көрүүнү, уонна аныгы арийыылары куруутун уруттуур Ытык Коран төһөлөөх улуунуй! Танара дьин кырдыгыҥ харыстаан-харааннаан ууран ингэриммит кинигэ төһөлөөх муударай ис хоһооннобууй! Киһи аймах албаһаан, муһан-тэнэн бардабына, эмиэ чуо бааччы сөптөөх хайысхананы ыйар суолдбут компаниянан Коран буолуоҕа!

Ытык Коран ытыллыан иннинэ ньүдү балай харага кэм (джахилия) сағана оччотооҕу дьон сулустары анаардас чыпчыннас сырдык көтөр хомурдуостар тэнэ эрэ ылыналлара. Тугу эмэ улаханы гынаахтарын иннинэ сулустарынан билгэлэнэллэр этэ, ол эрэ кэнниттэн суолталаах быһаарыныылары ылыналлара. Онтон орто үйэлэргэ, Европа христианнара сир шаара эргийбэт, оттон Күн Сир тула эргийэр диэн бигэргэтэллэрэ. Хомойуох иһин, дьин кырдыгы билэргэ кулбаахтара-харахтара сабыллан, Коран билиитэ-көрүүтэ суол арыяр дыктилээх ынырытын истэр-көрөр кыахтара суоҕа. Тойон Танара баҕатынан мин, Күн, сиргэ Кини үтүө санаатын, аһыныгас быһыытын сирэйдиибин. Син Тойон Танара бэл кинини ылым-

мат, киэр туттар дьонно аһыыр-иттинэр кыағы биэрэрин уонна кырдыкка харахтара аһыллар кэмнэрэ кэлэригэр бириэмэ аһырын, уонна тулуурдаахтык кэтэһэрин кэриэтэ, мин Күн, дьонно барытыгар, итэбэллээхтэргэ уонна итэбэл суохтарга, аһыылаахтарга уонна үтүө сирдээхтэргэ араарбакка, сырдыгы уонна сылааһы биэрэбин.

Сүдү кыахтаах Айбыт Кораны «Аах!» диэн ыйыттан сағалыыр. Кини эһиги Бүтүн Аан Дойдуга, Куйаарга буолары кэтээн, өйдөөн-дьүүллээн көрө-көрө ааҕаргытыгар баҕарар. Улуу үтүө сирдээх кырдыксыт, итэбэли тутуһааччы Мавляна Джалалетдин Руми, миигин үтүө, айбы-санаа уонна дэлэгэй буолуу холобурун быһыытынан көрөргө ынырара: *«Үтүө быһыыгытыгар, эйбэс сыһыангытыгар уонна аһыныгас санаагытыгар Күн кэриэтэ буолун»*, — диэн.

Сүдү кыахтаах Тойон Танара бэйэтин ыйытыгар-кэрдиитигэр: **«Күнүнэн андаҕайабын!»** — диэн этэр. Ити курдук Аллах бэйэтинэн андаҕайар халлаан эттигин быһыытынан бэйэм туспунаан сэхэргээтим.

Эһиги эмиз миигин кэтээн көрөргүтүгэр, хас сарсыардаангы сарданабын көрдөххүт аайы Аан дойду, Куйаар баһылыгын Тойон Танара сүдү кыағын уонна улуутун өйдөөн-санаан.

Коран биһиэхэ дьиктилээх иһирэх кэпсэлэ

Мин — сир-халлаан Бүтэр Уһугар диэри баар буолар Аллах дьиктитэбин. Мин — киһи аймахха дьолу, нус-хас сананыны аҕалар илдьиппин. Мин — Үрдүктэн Үрдүк Тойон Танара дьонно билии күндү кылаатын быһыытынан анаан ыппыт Ытык Корана буолабын. Уһун үйэлэр тухары дьонно бөҕөх, нус-хас санааны уонна мин ыйыбын-кэрдибин, сүбэлэрбин толорооччуларга үөрүүнү бэлэхти-ибин. Итэбэли тутуһар дьон кэлинни мунура суох олохторугар даҕаны эмиз дьоллоох буолуохтара.

Өскөтө дьон олохторун оностоллоругар, бу кинигэбэ, суруллубуту туһаннахтарына уонна ыйылар суоллары тутустахтарына, үтүө сирдэниэхтэрэ, дьолу билиэхтэрэ уонна нус-хас туруктаныахтара. Кинилэр Аллах үтүө-мааны кулуттара буолуохтара. Дьэ оннук дьиктилээх Кинигэ буолабын!

Аллахтан аналлаахпын!

Аан дойду бары кинигэлэригэр дьон толкуйа, муударай этилэрэ суруллар, атыннык эттэххэ, киһи айбыт айымньыларынан буолаллар. Оттон мин — Аллах сана-

тын, тылын дьонго тирдэбин. Миигин Барыттан Үрдүк Айбыт ыыппыта, мин — Танара Кинигэтинэн буолабын.

Дьон суруйбут бары кинигэлэригэр сыһаан-халты, албаһаан суруйуу, сөп түбэспэт чахчылар баар буолаллар. Оттон миэхэ биир да дьиэги, итэбэһи булуоххут суоҕа. Тоҕо диэтэххэ, Бүтүн Куйаары, Аан дойдуну, туох баары барытын энкилэ суох, эргиччи сөптөөх гына тэрийэн айбыт Сүүнэ Кыахтаах Танараттан оноһуллубут кинигэ буолабын. Барытыттан Үрдүк Тойон Танара бу курдук ыйар:

Аһыныгас Санаалаах
Коранна үөрэппитэ, кинини
айбыта уонна өйдөһөн кэпсэтэргэ үөрэппитэ» (Аһыныгас сура, 1-4).

Миигин Аллах эһиги олоххутугар салайтараргытыгар, суолгутун ыйааччы быһыытынан анаан ыыппыта.

Мин — Аллах Ыыппыт Илдьитин саамай улуу дьиктитэ буолабын!

Барытын Кыайар Тойон Танара ытык кинигэлэри эһиги быдан иннигитинэ олорон ааспыт норуоттарга ыыппыта. Кинилэргэ пророктар кэлбитэригэр озор дьиктитэ көрдөрүҥ диэн модьуйбуттара. Онуоха кинилэр араас элбэх дьиктини көрдөрбүттэрэ. Холобурга ыллахха, Салих пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) дьон-сэргэ барыта көрөн турдабына, очуос таас иһиттэн оҕолоох тэбиэни таһаарбыта. Ибрахим / Авраам/ (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) пророк сүүнэ улахан кутааны арамаат сытынан дыргыйар оттоох-мастаах чаранна кубулуппута. Муса/Моисей (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) пророк тайабынан үөһэ далбаатаабытыгар Кыһыл муора икки аңыы силэллэбитэ. Иса (Иисус (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) пророк хараҕа суохтары көрөр онорбута, өлбүтүгэри тилиннэрбитэ. Оттон бүтэһик пророкка — Мухаммадка (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) Коран, Аллах Илдьитин саамай улуу дьиктитин быһыытынан ытыллыбыта. 14 үйэ ааспытын тухары дьон маныха майгынныыр

Кинигэни сатаан айбатахтара. Бэл, биир аятпар (хоһооммор) холооннооу кыайан суруйбатахтара.

Уонна суруйуохтара да суоҕа, ол туһунан Барыттан Үрдүк Аллах бу курдук эппитэ:

«Тириэрт: «Өскөтө дьон уонна джиннар холбоһон бу Коранна майгынныыры суруйары соруналлара буоллар, төһө даҕаны бэйэ-бэйэлэригэр көмөлөһүспүттэрин иһин кыайыа суох этилэр» (Түүннү көһөрүү сура, 88).

Энин араас үөскүү туар ыйытыктарга эппиэти булаары, дьон, уонунан учуонайдар холбоспут бүтүн кэлэктииптэрэ билиилэрин-көрүүлэрин, муспут үөрүйэхтэрин түмпүт энциклопедияларын хасыһаллар. Ол гынан баран, олох сайдан иһэр, саҥа арийыгылар, ситиһиилэр баар буолаллар. Ол түмүгэр элбэх энциклопедияларга кирибит дааннайдар, иһитиннэриилэр эргэрэн эбэтэр сыһалаах буоланнар, туһалара аччаан хаалар. Онон учуонайдар кэлэктииптэрэ куруутун көннөрүүлэри киллэрэргэ, эбэтэр саналыы онорорго күһэллэллэр. Холобургга ыллахха, 30-40 сыл анараа өттүгэр хомуллан оноһуллубут тылдыттарга интернет, суотабай сибээс, электроннай почта диэн тыллары булуоххут суоҕа, оччолорго оннук өйдөбүлэр да үөскүү иликтэрэ.

Дьэ ол да иһин, миигиттэн — Корантан ураты үгүс үйэ анараа өттүгэр суруллубут эрээри сыһыһаҥа, итэҕэһэ суох кинигэ сир үрдүгэр суох. Миэхэ баар билии туох баары барытын бэйэтин мунура суох билиитинэн хабар Тойон Таһараттан сыдыаайар. Ол да иһин, мин туох баар науканы урутаан иһэбин. Оттон учуонайдар, бэйэлэрин билиилэрин кээмэйинэн уонна өтө көрөр өйдөрүн таһымынан эрэ миэхэ баар ис дьини таайан, сабаҕалаан билиэхтэрин сөп.

Кини аймах Бүтэр Уһука диэри миэхэ баар дьин кырдык ис хоһоонун таайа, билэ сатыаҕа!

Кини аймах, бу кырдыгы билэн истэбин аайы, сөҕөрө-соһуйара элбээн иһэр.

Эрбэхтэргит сүрэжин көрүн эрэ. Болбойон одууластаххытына, өйдөөн көрдөххүтүнэ тарбахтаргыт ухугун ис өттүгэр араас эриллэбэстээх, сурааһыннаах ойууну өйдөөн көрүөххүт. Ити «папилярнай сурааһыннар» диэннэр киһи өссө ийэтин киэлигитгэр сырыттабына үөскүүлэр уонна өллөбүнэ даҕаны сүппэттэр. Киһи олобун тухары уларыйбаттар. Хас биирдии киһи ити ойуута сир үрдүгэр баар 7 миллиард киһиэхэ хаһан даҕаны хатыласпат. Ол курдук эйиэхэ баар ойуу атын кимнэ да суох. Эһиги иннигитинэ олорон ааспыт миллиардынан аһаһаннаах дьон гизнэ эмиэ хатыласпат. Ити туһунан учуонайдар өтөрдөөбүтэ эрэ, 60-70 сыллаабыта, сана билбиттэрэ. Оттон ону 1400 сыл анараа өттүгэр Барыттан Үрдүк

Тойон Танара Коранга иһитиннэрэн турар:

«Ама киһи Биһигини кини унуохтарына кыайан хомуйуохтара суоҕа диэн саныыр дуо? Эрэбил! Биһиги бэл кини тарбахтарына төбөтүн чөлүгэр түһэрэр кыахтаахпыт» (Тиллини сура, 3-4).

Биһиги туох барытын үрдүнэн турар уонна мунура суох күүстээх Тойон Танарабыт суохтан киһини онорон таһаарбытын курдук, Кини эмиэ оннук киһи кыраммататыттан да тириэрэр кыахтаабын туһунан иһитиннэрбитэ.

Миэхэ, Коранга, Барыттан Үрдүк Тойон Танара дьон аймабын ньүдү-балай буолуу харанатыттан быһыһыр-абырыһыр билии-көрүү уонна итэбэллээх буолуу сыдыаһар сырдыгын тарҕатар ытык эбээһинэһи сүктэрбитэ.

Барыттан Үрдүк Тойон Танара Мухаммад пророкка (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) дьин кырдык туһунан биһини ытыгарына саҕалаабыт кэмин иннинэ ньүдү балай харанга дьон халлаанна бачымах сулустары көрөллөрө эрэ, сулустар тустарынан билиилэрэ суоҕа. Кинилэр сулустарынан билгэлэнэллэрэ уонна харанга түүннэ суолдьут оностоллоро. Барыттан Үрдүк Тойон Танара сулустарынан андабайар:

«Суох, кэбис (Коран туһунан куһаҕаны сангарар итэбэлэ суох-

тар сыһаллар)! (Мин, Аллах,) сулустар саҕахха сүтэр сирдэринэн андаҕайабын! Бу төһөлөөх улуукан андаҕар буоларын билэргит буоллар ньи! (Событие сура, 75-76).

Манна Аллах «сулустар сүтэр сирдэринэн» диэн андаҕайара «хараҥа дьөлөбөс» диэн ааттанары этэр буолуон сөп. Халлаан куйаарыгар — бу пространствоҕа уонна бириэмэҕэ баар уобаласка, тула баар, бэл сырдык түргэнин саҕа түргэнинэн хамсыыр сүнкэн объекттар, сырдык кванан кытары, бу супту оборон ыйыста турар «хара дьөлөбөскө» киирэн хаайтараллар.

Астрономнар бэрт хойуутук ыраах космостан кэлэр ынырыктаах энергия долгуннарын хамсаһыннарын бэлиэтииллэр. Ити, арааһа, «хара дьөлөбөскө» оборуллубут планеталар уонна сулустар өлүүлэрин дуораана биллэрэ буолуо диэн сабаҕалыылар. Биһиги сирбитин хас эмэ бүк куоһарар улахан кээмэйдээх сулустар кэмнэрэ кэллэбинэ, «хара дьөлөбөскө» киирэн, «сулустар кылабыһалара» дэнэр таайтарыылаах миэстэҕэ сүтэллэр.

Ытык Коран ыйыытыннан-кэрдиитинэн олорбут итэбэллээхтэр сирдээҕи да, кэлинни да олохторугар дьоллоох буолаллар.

Биһиги Тойон Танарабыт Кораны элбэхтэ ааҕаргытыгар баҕарар. Мин аяттарым ис хоһооннорун ырыналаан өйдүүргүтүгэр, ырытаргытыгар ынгыраар. Кини норуоттар историялара суруллубутун туһунан ааҕан толкуйдуургутугар, олоххо үөрэх онгосторгутугар ыйар-кэрдэр. Кини эһигини сэрэтэр:

«Ама, кинилэр Коранна суруллубут туһунан өйдөөн-санан толкуйдаан көрбөттөр дуо! Биитэр кинилэр сүрэхтэрэ хатыырга хатаммыт дуо?» (Мухаммад сура, 24).

Өрдөөбүтэ Ад уонна Самуд диэн ааттанар норуоттар олорбуттара. Кинилэргэ Худ уонна Салих (эйэ буоллун кинилэргэ) пророктар ыытыллыбыттара. Хара батталлаах

Немруд баһылыктаах норуокка Ибрахим (Авраам)(эйэ буоллун киниэхэ) пророк ытыллыбыта. Оттон Муса (Моисей) пророк (эйэ буоллун киниэхэ) кырыктаах Фараон батталыгар олорор Исраил уолаттарыгар (Якуб пророк удьуодарыгар) ытыллыбыта.

Ол эрэри ити норуоттар улахан анаардара пророктар ынырыларынын истибэтэхтэрэ, Барыттан Үрдүк Танараба итэбэйбэтэхтэрэ, кини дьулуруун, бабатын утары барбытгара. Танара бобууларын, ыйыларынын кэһэн, сиэри-майгыны үлтү кэспиттэрэ. Үүнэ-тэһинэ суох баран кэбилэнэн, нүдүбалай быһыы харанатыгар муммутгара. Туохха да итэбэйбэт бэйэмсэх санааларын өрө тутаннар, аһары бэрдимсийэн, Барытын

Үрдүгү уордаппытгара, сэттэрэ-сэлээннэрэ ситэн, өлүүгэ-сүтүүгэ умса анһылыбытгара. Сорохторун ынырыктаах хамсык силлиэ-буурба алдыаппыта. Атыттары сир сингэн, хайдан, дирин анхай мэниэстибитэ. Сорохторун муораттан үлүгэрдээх үрдүк долгун саба халыйан тахсан тимирпитэ. Модун кыахтаах тираннартан биирдэрин быгычыкаан бырдах өлөр өлүүгэ тириэрпитэ, кини таныгытыгар киирэн, мэйиитигэр тийэн, киһи тулуйбат гына ыарытыннан сөп онорбута.

Кинилэр бары историяба нүдүбалай быһыы уонна итэбэлэ суох буолуу туоһуларынан хаалбытгара. Киһи аймах билингэ диэри өйдүүр. Дьон санарар тылларыгар-өстөрүгэр «Фараон курдук муннааччы», «Немруд курдук хара санаалаах» диэн тэннээһиннэри тутталлар.

Ол оччотообу кэмнэргэ Мухаммад пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) этиитин аан маннай батыһааччылар, өйөөччүкөмөлөһөөччү үтүө бэйлээхтэр Коран этэринэн, уонна Пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) үөрэтэринэн олорутгара. Кинилэр хас биирдиилэрэ дьонно-сэргэбэ дьонун-мааны, үтүө сизрдээх-майгылаах киһи бэрдин чабылхай холобурдарынан буолбутгара. Кинилэри өйдөөн-санаан кэллэхпитинэ сырыы аайы хатылыбыт: «Радый-

аллаху анхум / «Киниттэн Аллах астыннын!»). Кинилэр Ислам үрдүк халлааныгар чабылыа сырдыыр сулулар кэриэтэлэр.

Аныгы кэмнэ саамай чулуу учууталлар, саамай биллиилээх профессордар, уонна иитээччилэр, бииргэ мустаннар, аан дойду чулуу оскулатыгар билинни педагогика бастын методикатын олоххо киллэрэн, үлэлэригэр туһанан үөрэт-тэхтэринэ — кинилэр курдук дьону иитиэхтэрэ этэ дуу — Мухаммад пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) бэриниилээх дьөһүөлдүттэрин үөрэнээччилэрин курдуктары?

Мин — Танара мунтуур чыпчаал айымньытынан буолабын!

Мин дьонно Танара талбыт итэбэлэ Ислам бары үөрэтиитин, быраабылатын дьонно тизрдэбин. Мин Аллахха уонна Кини Илдьит Тизрдээччитигэр итэбэйээччилэри, кинилэри таптааччылары аахпыккытын илдьиритэн толкуйдуургу-тугар ынырабын.

Кини хайдах суохтан баар буолбутун санаан көрүн? Аан дойдуга, куйаарга баар бэрээдэги уонна дьүөрэлэһиини өйдөөн-дьүүллээн толкуйдаан!

Тоҕо атмосфера салгына куйаарга көтөн хаалбатый? Тоҕо сир уоҕа баранан, эстэн хаалбакка, сыл аайы энин эгэлгэ оҕуруот аһын,

мас отоннорун балысханлык биэрэ турарый?

Ким бу ымпыгар-чымпыгар диэри толкуйдаммыт уопсай бэрээдэги олохтообутай уонна тутуһуннаран турарый? Көрөргүт курдук, бу Аан дойду, Куйаар тула барыта Барыттан Үрдүк Танара баарын, Кини мунура суох кыабын, сүдү күүһүн ыйар, туоһулуур, бигэргэтэр.

Эһиги бу олоххо тургутууну тулуйаары, ааһаары кэлбиккитин умнумаң!

Миигинэн, Коранынан нөнгүө Тойон Танара эһиэхэ бу сирдээҕи олоххо тургутууну ааһаары кэлбиккитин өйдөтөр. Кини бэрт быычыкаан даҕаны үтүө, куһаҕан быһыы иэстэбиллээҕин, бэйэбэ

төнгөн кэлэрин өйдүөххүтүн бабарар. Сууттуур Күн кэллэбинэ, киһи үнмүт-сүктүбүт, биитэр аныыны-хараны онорбут миэстэлэрэ барыта туоһу буолуохтарын, биир даҕаны үтүө-мөкү да быһыы барыта ирдэбиллээх буолуобун кини санатар.

Ол ынырыктаах күн ханнык эрэ сир миэстэтэ: «Бу кулут манна үнпүтэ-сүктүбүтэ, Кораны аахпыта уонна билиитин-көрүүтүн ханатыммыта», — диэбэ. Оттон атына: «Бу киһи манна туран эрэ үөхсүбүтэ уонна хобу-сиби тарбаппыта, дьону эрэйгэ тэппитэ», — диэн бигэргэтиэ.

Өскөтө, өлүү кэнниттэн атын олох кэлбэтэ эбитэ буоллар, эһиги бу сирдээҕи олоххо кэлэн бараргыт суолтата суох курдук буолуо этэ.

Холобурга ыллахха, арай учууталлар оскуолаҕа уруок биеэрбэттэрэ уонна экзамен туппаттара, оттон сыл бүтэһигэр түмүк сыананы таһаарбаттара буоллар — төһө элбэх үөрэнээччи салгыы үөрэнэ барыа этэй?

Эмиэ син ол кэриэтэ эһиги олоххут сүрүн ис хоһооно — тургутууну ааһыы. Ол тургутууга хайаан да түмүк таһаарыллар, ким кыһамныылаах — ол сүрүбэ суохтартан араарыллан, аныгыскы кылааска тахсан биэриэ.

Тойон Танара эһигини таптырыттан Кораны ыһыппыта!

Аллах эһигини таптырыын өйдөөн! Кини эһиги Аллаҕы таптыыр кулуттар буоларгытыгар бабарар!

Ол да иһин, Кини миигин дьолго тиэрдэр суолу ыйааччы быһыытынан ыһыппыта. Коран ыйыытын-кэрдиитин толорон эһиги үтүө санаалаах, эйэбэс-дэлэгэй, аһыныгас сүрэхтээх, атыттарга болҕомтолоох сыһыаннаах дьон буолангыт, Ырайга тийэр кыахтаах буоларгытыгар Тойон Танара кыһаллар.

Аллах эһиги быртаах, куһаҕан быһыыны онорортон киэр туттан, Аадка түбэспэккитигэр бабарар.

Харахха көстүбэт быыкааннар дьиктилээх иһирэх кэпсэллэрэ

Тыыннаах айылҕа саамай кыраттан кыраларын туһунан билэбит дуо? Биһиги — ханна баҕарар баар быычыкаан тыыннаах харамайдарбыт. Үгүспүтүн көннөрү хараххытынан кыайан көрбөккүт, ол иһин микробиолог учуонайдар анал микроскоптар

көмөлөрүнэн эрэ булан көрүөхтөрүн сөп.

Микроскоп улаатыннарар тааһын нөнгүө кинилэр биһигини көрөллөр — тосту-туора араас оноһуулаах, тутуллаах бактериялары. Биһиги ортобутугар төп-тө

гүүрүк, эмиэ да көнө, токур испикэ маһын курдук, биитэр бука-тын дьибэ, араас быһыылаахтар бааллар. Айбыппыт баҕатынан биһиги киһиэхэ, сүөһүгэ, кыылга, үүнээйилэргэ уонна да атын тыын-наах көрүҥнэргэ туһалаах, эбэтэр буортулаах буолуохпутун сөп.

Биһиги, бактериялар биир эрэ килиэккэттэн тутуллаахпыт, тула-лыыр эйгэттэн аһылык булунабыт. Үтүспүт киһи этигэр-хааныгар, иһигэр-үөһүгэр иһирдэ, биитэр тириитигэр баарбыт. Киһи-сүөһү оһоһоһугар баар бактериялар ас буһарыгар көмөлөһөбүт. Бактериялар киһини араас ыарыыттан харыстыылар. Төттөрүтүн, киһиэхэ ыарыы арааһын — дизентерияны, сэллиги, коклюшу, холераны, тииби, сальмонеллеһу, столбнягы

аҕалар бактериялар эмиэ бааллар. Олору микробтарынан ааттыылар.

Өссө XIX үйэбэ француз микробиолога Луи Пастер биир микроорганизмы атын бактериянан — түүнүк тэллэйинэн — сууһарыахха сөбүн сабаҕалаан турар. Ол эрэри 1928 сылга эрэ бастакы антибиотик — пенициллин арыллан турар. Онтуката суох эмчиттэр ыарахан ыарыһахтары кыайан эмтиэхтэрэ суоҕа этэ.

Дьонно тургутуу быһыытынан ыарыыны ытар биһиги Тойон Танарабыт Мунгура Суох Аһыныгас буолан, дьонно эмтэнэр кыабы эмиэ биэрэр. Бүтүн Аан дойдуга-куйаарга үтүө мөкүнү, үчүгэй куһаҕаны кытары охсуһарын курдук, көстүбэт эйгэбэ баар микроорганизмнар — киһиэхэ буортуну аҕалар микробтары, вирустары кытары туһаны аҕалар, көмөлөһөр бактериялар — туруулаһаллар.

Бүтүн тулалыыр Аан дойду уонна куйаар эйгэтэ — Барыттан Бары Үрдүктэн Үрдүк Танара күүһүн, искусствотын көрдөрөр.

Үрдүктэн Үрдүк Тойон Танара эрэ биһиги дьиннээх ахсааммытын уонна араас көрүҥмүтүн барытын билэр. Учүонайдар «саамай боростуойдар» бэрэстэбиитлэллэ-

рин бэрт дьобус сорбобутун эрэ үөрэтэн билэллэр.

Биир да тыннаах көрүн мээнэбэ айыллыбат!

Энигини кытары биир эйгэбэ олоробут. Биһиги эниги олоххутун чэпчэтэбит, ол эрэри эниги ону өйдөөн-дьүүлээн аахайбаккыт. Холобуру ыллахха, өскөтө лакто-бактерия суоҕа буоллар, үүт суорат, йогурт, кефир буола кубулуйуо суох этэ.

Быычыкаан «быыл клещтара» кытары киһи арахсыспат аргыстарынан буолаллар. Киһи тириитин өлбүт килиэккэлэрин, түү суорҕан, танас, сабыы, көбүөр, дьэ тэрилин сабыыта танастар, дьэ араас кириин-хоҕун, о.д.а. сиэннэр эһи дьэбүт иһин ыраастыыллар.

Кинилэр, хара баһаам ахсааннаахтар, ол курдук киһи хараҕар көстөр-көстүбэт быыл кыырпаҕар 500-кэ тийэ баар буолуон сөп.

Тойон Танарабыт наһаа улахань, адьас кырань да айара киниэхэ ыарахана суох!

Бу ойуулары болҕойон көрүн эрэ! Бу — биһиги тыһыынча төгүл электроннай микроскобунан улаатыннарарылыбыт ойуубут. Бары тыннаах харамайдарга курдук, биһиэхэ эмиэ хамсыыр, аһыыр, ууһуур, тынар уорганнарбыт баар буоланнар, олорор кыхтаахпыт.

Арай эһиэнинэбэр мөлүйүүн төгүл аччыгыдар эрэ. Биһиги олохпут иннэ уһугун саҕа чүөччэргэ ааһар, ол иһин биһиги баарбытын, туох оруоллаахпытын сатаан үөһэн билбэккит даҕаны!

Тойон Танара улахань да, аччыгыһы да айара син биир, уратыта суох! Биһиги олус кырабытыгар кыһаллыман, намтата санааман! Биһиги сиргэ олорор дьон бука бары да түмсэн кыайбат үлэлэрин оноробут. Холобур, биһиги, сапрофитнай кырыс бактериялара уонна түүнүк тэллэйдэрэ сиргэ хаалбыт үүнээйилэр тобохторун, кыыллар өлүктэрин, хаппыт сэбирдэһи, араас бөбү сытытан-ымытан симэлитэн сана үүнээйигэ уоҕурдуу буолар кунус буору

үөскэтэбит, сирн ыраастыыр, чөлүгэр түһэрэр эбээһинэһи толоробут.

Саҥа Зеландияҥа геотермальной зона таһыгар итии сиргэ баар урут биллэ илик метанынан аһылыктанар бактерия көрүнүн арыбыттара. Ити арыыы Хеллс Гейтс геотермальной зонатын саамай улахан таабырынын кистэлэнин таайарга көмөлөспүтэ. Бу зонаҥа сир анныгар метан улахан маассата үөскүүр эрээри сир үрдүгэр төлө көтөн тахсыбат. Микробиологтар этэллэринэн, бу бактериялар киһи аймах глобальной итийиини кытары охсуһуутугар улахан быһаарар оруолу оонньоохтарынын сөп.

Дьэ санаан көрүн! Туох баар учуонайдар биир сиргэ мустан, өйдөөх массына айаннар, биһиги

онорор үлэбитин кыайан оноруохтара этэ дуо?!

Биһигини эһиэхэ сулууспалатыннар диэн айбыттара!

Үрдүктэн Үрдүк Тойон Танара куйаарга, аан дойдуга баары айарыгар барыта киһиэхэ анаан айбыта. Ол иһин, биһиги, харахха кыайан көстүбэт быыкайкаан харамайдар, ханна баҕарар, хас чыпчылҕан ахсын, эһиги олоххутун чэпчэтэбит, эһиэхэ сулууспалыбыт. Бэл диэтэр, ыарыы микробтара, вирустар айыллыларыгар Барыттан Үрдүк Тойон Танара дирин муударана баар: ол эһиэхэ Аллах накаастабыла баарын санатыы буолар. Ити — эһи анныны онгостон, Кини уордайыытыгар уонна накаастабылыгар түбэспэктитигэр, Барыттан Бары Үрдүгү умнубаккытыгар, Кини ыйыыларынан олороргутугар сэрэтиинэн буолар.

Эһиги эккит-сингит — биһиги дьыэбит!

Бары билэргит курдук, аата-ахса суох бактерия эһиги организмнытыгар олохсуйан олорор. Кинилэртэн сорохторо туһалаах, наадалаах үлэни онороллор. Холобурга ыллахха, эһиги оһоҕоскут иһигэр ахса суох элбэх бифидобактерия баар. Олор ас буһарыгар көмөлөһөллөр, эт-сиин ыарыыга бэринимтиэтэ суох буоларыгар,

иммунитет бөбөргүүрүгэр, онтон да атын үгүс туһаны ажалаллар.

Оттон биһигиттэн кутталлаах өттүбүт киһи организмыгар түбэһэн олохсуйан ыарыылары үөскэтэллэр. Биһиги харахха көстүбэт быычыкайкааммытыгар балыйтаран сэрэххитин сүтэримэн! Аллах биһиэхэ биэрбит күүһүнэн биһиги буулаҕа бухатыыр да организм айгыратар, кыайар кыахтаахпыт. Дьинэр, мөлүйүнүнэн төгүл аччыгый да буолларбыт, бэл микроскопка кыайан көстүбэт кээмэйдээх кып-кыра вируска кыайтаран аарыма улахан, модьутаҕа киһи өлүөн-сүтүөн сөп.

Итинэн киһи баламат күүһүнэн, дьобурунан, биитэр атын да күүстээх өрүттэринэн атыттартан ордук санамматын, бэрдинэн чабыланан аһара барбатын туһугар сэрэтэллэр. Тоҕо диэтэххэ, ону барытын Тойон Танара биэрбитэ. Дьин күүс, модун кыах Киниэхэ эрэ баар. Оттон Кини күүһү уонна модун кыаҕы кимиэхэ баҕарбытынан, итиэннэ төһөнү биэрэринэн эрэ биэрэр.

Көрүң эрэ, Ытык Коран бииртэн биир дыктилэрэ наука төһөнөн сайдар даҕаны, соччонон биһиги сирдээҕи олохпутун уонна аналбытын араас санга өртүнэн арыян иһэрин:

«Биһиги кинилэр дьин кырдык баарын өйдүүлэрин курдук, аан дойдуга анаан биллэрэр Биһиги, бэлиэбитин уонна бэйэлэригэр эмиэ баарын көрдөрүөхпүт. Ама эн Тойон Танаран бэйэтинэн ити дыктилэр Туоһуларынан буолара эһиэхэ сөп буолбатах дуо?» (Сура Разьяснение, 53)

Оттон, дьинэр, ити аяттар үөһэттэн түһэриллибит кэмнэригэр биир даҕаны киһи биһиги баарбыт туһунан төрүт билбэт этэ. Дьэ ити буолар Ытык Коран дыктитэ.

Бу дыктилээх үтүөкэн киинэни чаччы итэҕэллээх сүрэхтээхтэр эрэ көрүөхтэрин сөп!

Төһөлөөх кистэлэн бу улуу-каннаах Куйаарга, Аан Дойдуга

Аллах дал нам такую силу, что, хоть мы очень малы, но, попав даже в организм богатыря, можем одолеть его.

баарын ким билэрий? Айбыт айан онорбут эгэлгэ элбэх эйгэлэрэ бааллар.

Бактериялар саарыстыбаларын таһынан ураты эһи хараххытыгар көстүбэт атын эйгэлэр бааллар — джиннар, аанньаллар эйгэлэрэ...

Эһи билэбит дуо, хас сиргэ түһэр ардах таммабын, хас хаар кыырпабын атын-атын аанньаллар түһэрэллэрин? Дьэ уонна Айбыттан ураты ким дьингэр төһөлөөх аанньал баарын, кинилэр дьайыларын кыайан билиэй? Эһиэхэ ити танара улуу дьиктитин уонна кыабын-күүһүн сөбөртөн-махтай-артан уонна Аллах үтүөкэн кулута буолартан атын туох хааларый. Бу араас кистэлэнинэн толору бүтүн Куйаарга Аан дойдуга айбыт айыы-

ларыгар Үрдүктэн Үрдүк Айбыт Модун Күүһүн, дьулуурун уонна Муударанын көстүүлэрэ харах иннигэр дьиктилээх, алыптаах киинэ кадрдарын кэриэтэ көстөрүн, дьин итэбэллээх сүрэхтээхтэр эрэ сатаан өйдөөн-дьүүллээн көрүөх-тэрин сөп.

Балыктар биһиэхэ дьиктилээх кэпсэллэрэ

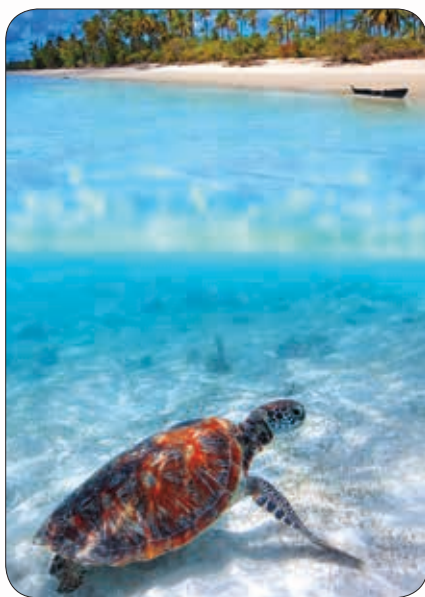
Биһиги — уйаара-кэйээрэ биллибэт уу дуолун балыктарабыт. Аарыма сүнкэн акыйааннар, күөх муоралар, дирин өрүстэр, ып-ыраас үрэхтэр, күөллэр уонна көлүччөлэр биһиги олохсуйбут көмүс ньээкэ уйабытынан буолаллар.

Дьиктилээх уонна таайыллыбат таабырыннардаах уу аннынаабы эйгэ сир үрдүнээҕи айылҕа көстүүлэриттэн туспалаах да буолбутун иһин, син эмиэ сиргэ курдук онно хайалар, дирин анхайдар, хаспахтар, уу оттоох налыылар, хойуу иһирик үүнээйилэр уонна ураты «сибэккилэр» эмиэ бааллар. Чычаас

ууга үүнэр үүнээйилэр сиргэ баар иһирик ойуурдары, хойуу оттоох налыы хонуулары санаталлар. Ити биһиги, балыктар, аһыыр «мэччирэнмитинэн» буолар.

Чаҕылхай араас өнөр, ииччэх-бааччах дьэрэкээн оһуурдар, эһин дьикти быһыылаах кораллар, көнкөлөй хаспахтар, өссө тимирбит хараабыллар тобохторо... Ким уу анныгар умсан, муора түгэҕинээҕи дьикти кэрэ уонна таайтарыылаах эйгэни чинчийиэн-үөрэтиэн баҕарбатаҕай?!

Акыйаанга биһигини таһынан сүүһүнэн тыһыынча эһин дьикти

бэйлээх араас уу харамайдара: муора сулустара, конектара, медузалар, кальмардар, осьминогтар, креветкалар, мидиялар бааллар. Сиргэ кестөр харамайдар эмиз бааллар, холобура, муора эриэн үөннэрэ уонна чарапаахылара. Бааллар өссө хаанымсах сизмэхтэр — бэрт ыраахтан бултарын билэн кэлэр акулалар.

Тойон Танарабыт биһигини барыбытын сөп түбэхэр усулуобуйаҕа олохтообута уонна мунура суох үтүө санаатыттан ол ураты усулуобуйаҕа чоо бааччы сөп түбэхэр туспа хаачыстыбалардаах гына айбыта. Холобурга ыллахха, сорохпут тууһа суох ууга, атыттар — туустаахха, өссө сылаас, биитэр тымныы ууга табыллан үөскүүргына. Хас биирдиибит бэйэтигэр эрэ сөп түбэхэр усулуобуйаҕа үөскүүр-торолуйар. Күөл, өрүс

балыктара муора туустаах уутугар, оттон тымныы ууга үөскээчилэр сылааска тулуйар кыахтара суох. Сорохтор аҕыйах ый эрэ үөскээн устан ааһаллар, атыттар элбэх сыл баар буолаллар.

Саамай кылгас үйэлээх Софурруу Америкаҕа үөскүүр быычыкаан цинолебиас балык, 6 ый эрэ буолар. Балыктартан мунутуур уһун үйэлээхтэринэн сордон уонна белуга буолаллар, сүүс сылга диэри тийиэхтэрин сөп.

Барыттан Үрдүк Айбыт 25 000 тахса араас балыгы айбыта. Биһи ортобутугар эриэккэс кэрэ көстүүлээхтэр бааллар, ол кэннэ түктэри көстүүлээх балыктар, холобурга, дыраһаанкы монуоннаах хаапыла балык, биитэр амырын көрүннээх — икки миэтэрэлээх европа күөгүһүтэ диэн баар. Биһиги испититтэн «өстүөкүлэ» балыкчааннар сөхтөрөллөр — буйдики балык дьэнкир этин курдат иһэ-үөһэ кестөр. Биһигиттэн саамай аччыгыйбыт, холобурга, карлик бычок баара-суоҕа 1 см. уһуннаах. Оттон саамай аарымалартан кииттини акула 12,5 м. уһуннаах, 7м. кэтиттээх. Хас биирдиибит — биһигини Айбыт сүнкэн модун кыабын уонна Кини уран айымньытын туоһулаан көрдөрөр.

Акыйаанга баар олох араас дириннэ олохсуйбут харамайдар атын-атын усулуобуйаҕа баалларынан кэрэхсэбиллээх. Кытыл таһынааҕы дьара ууну литоральной зонанан ааттыыллар. Манна дол-

Хас биирдибит бэйэтигэр эрэ сөп түбэхэр усулубуйаҕа үөскүүр-торолуйар. Күөл, өрүс балыктара муора туустаах уутугар, оттон тымныы ууга үөскээчилэр сылааска тулуйар кыахтара суох.

гуннуруу, акыйаан уута түллүүтэ уонна төттөрү түһүүтэ — куруутун буолар. Ол иһин бу манна олохсуйбут харамайдар уу, салгын, температура мэлдьи уларыйытыгар, уу тууһа хойдоругар-убууругар, долгун күүһүрэйгэр-мөлтүүрүгэр сөп түбэхэ үөрэммиттэр.

Маннык усулубуйаҕа тыыннаах хаалар, ууһуур-тэнийэр туһугар моллюскалар кытыл таастарыгар кытаанахтык хатанан сысталлар. Оттон крабтар ытарчаларынан кытаахтаһаллар, балыктар тааска сыстар анал уорганнаахтар. Оттон креветкалар уонна муора сулустара уу түгүбэр бадараанна, кумахха дьөлө хаһан киирэн хорбойору сатыыллар.

Оттон — батимальнай зона дьин кэлэр, 200 — 2000 м. дьылы дьирини хабар. Уу аннынааҕы үүнээйи күн уота кыайан манна өтөн киирбэтиттэн кэмчи, ол оннугар биһи балыктар элбэх арааспыт манна баар буолар. Икки биэрэстэттэн саамай тургуйбат дьирин — абиссальнай зона баар. Манна мэлдьи уларыйбат тымныы — 0°- 5 кыраадыс,саамай туустаах уу

(35%) баар, улахан сүүрүк суоҕун кэриэтэ. Айбыппыт үтүө аһыныгас санаатынан сүнкэн дьирингэ баар харамайдар — күн сырдыга ончу суоҕар, сүүнэ баттааһынна, кислород быычыкаан баарыгар уонна дэннэ түбэхэр аһылыкка — эмиэ сөп түбэхэллэр. Харамай арааһа манна олус уратылаах. Бу харамайдар эттэрэ-сииннэрэ олус нарыннар, быстымтыалар. Үгүстэр хойуу, сыстаннас бадарааннаах уу түгүбиттэн тирэнэн сыбарыйарга анаан уһун эбии салаалаахтар. Абиссальнай зона олохтоохторо хабыс-хараһаҕа олорор буоланнар, сорохторо олус улахан харахтаахтар, атыттара адьас даҕаны көрөр уорганнара суох. Олор таарыйан билэр органнара олус сайдыбыт, антенна курдук араас өтүлэригэр тараадыа сылдьаллар. Сорохтор сырдыр дьобурдаахтар. Манна

биһиги дирин уу түгэжинээҕи аймахтарбыт — сырдатар фотофор былчархайдаах сырдыыр балыктар бааллар. Онтулара араас миэстэлэригэр: ойоҕосторугар, көбүстэригэр, бытыктарыгар, төбөлөрүгэр, харахтарын биитэр айахтарын тулатыгар уонна анал салааларыгар баар буолуохтарын сөп. Фотофордара сырдыыр биоллюминесцентнай бактериялаах сыраанынан толору буолар. Холобурга, уу түгэжинэн устар галатеатама айаҕын иһигэр сырдыыр «мэниэлээх». Бу балык бултаан эрэйдэнэ сатаабат, айаҕын арыйдагына — сырдыыр «мэниэтигэр» устан киирбит сиэртибэтин мэниэстэн кэбиһэр.

Сөбүмэр дириннэ олохсуйбут балыктар уу үөһэ аранатыгар тахсар кыахтара суох. Сүнкэн уу баттааһыныгар сөп түбэһэн үөскүүр

балыктар дьардыамалара уонна эттэрин быччына сайдыбатах. Эттэрэ-сииннэрэ тас баттааһынна утарсыбат сымнаҕас буолан, уу сөбүмэр баттааһынын сатаан тулуйа үөрэммиттэр. Ол иһин, өскөтө, үөһэ таҕыстахтарына, баттааһын уларыйдагына, истэрэ-үөстэрэ үллэн, таһырдыа ыгыллан тахсыан сөп.

Барыттан Үрдүк Тойон Танара биһигини ууга олорорго анаан айбыта. Ол иһин эппит-хааммыт оноһуутун, физиологиябыт уратытын бу эйгэҕэ сөп түбэһэр гына онорбута. Үксүбүт хатырыктаах, ол көмөтүнэн куйахтаах кэриэтэ атын быычыкайкаан микроорганнизмнартан, дьуккуруйууттан, эмсэҕэлииртэн харыстанабыт. Ньымсатык хамсанар, түргэнник устар кыахтанабыт.

Хатырыкпыт уонна ньылбырхай салынмыт сиэмэхтэр тиистэриттэн харыстанарга көмөлөһөр. Эһи билэбит, күөгүлээн туһут дьобус балыккытын таба тутар күчүмэҕэһин, ньылбырыс гынан куотарын. Ол кистэлэнэ — ньылбырхай салыны таһаарар быччахайбытыгар баар. Бэл, кыра да таарыйыыга салын, килиэккэтэ алдынан, таска тахсар. Төһөнөн күүстээх тутууга-хабыыга түбэһэр — соччоннон хойуу салын тахсар, ол түмүгэр сиэмэх ньылбырхай сиэртибэтин таба тутара, ыстыыра уустугулар.

Биһиги тулалыыр эйгэбитигэр эрэллээхтик устарбыт туһугар

Барыттан Үрдүк Айбыт биһигини билэр-көрөр уорганнарынан — харабы, сыты, таарыйан билэр, истэр дьобуру хаачыйбыт. Көрөр харах уу аннын олохтоохторугар улахан суолталаах. Харахпыт ойбоспугар баарынан уонна лоппобор гына быччайа сылдыарынан биһи тулабытын, бэл, кэннибитин кэтэнэн көрөрбүтүгэр олус табыгастаах. Сизэмхтэргэ харахтара бултарын булалларыгар көмөлөһөр. Оттон салахайынан аһылыктанар, сатаан көмүскэнэр кыага суох балыктарга харахтара аһылык булуналларыгар уонна кутталы эрдэ билэн, сизэмхтэр тиистэригэр түбэспэтэригэр көмөлөөх.

Санарбат да буолларбыт, испитигэр мэлдьи Аллахха Кини биһиэхэ уонна атын тыһыынчанан араас харамайдарга бэйэбит ырыбытыгар, эйгэбитигэр үөскүүр-тэнийэр кыабы-дьобуру үтүө санаатынан биэрбитигэр махтанабыт.

Холобурга, эһиги санаан көрбүккүт дуо, тобо хотугу муораларга үөскүүр пикша, муора алыһара, треска курдук биһиги бииспитигэр киирсэр балыктар тымныы ууга, тула барыта мууһулар, бэл муора мууһунан бүрүллэр чымаан усулуобуйатыгар тонмотторун? Ити барыта — «аль-Бари» (Туох да Итэбэһэ Суох Айар), «аль-Бади» (Олус Табыгастаахтык Айар) диэн килбиэннээх Үтүөкэн Ааттардаах Аллах дьайыытынан.

Кини хас биирдии тыһынар тыһыннаахха, хамсыр харамайга бэйэтигэр барсар ураты дьобуру анаабыта. Ол курдук Кини полярнай балыктарга гликопротеин диэн килиэккэбэ убаҕас тонуутун хас эмэ элбэх төгүл бытаардар хаан ураты белогун үөскэтэр дьобуру биэрбитэ. Тойон Танара Бэйэтин Үтүө Аһыныгас санаатынан хотугу акыйаан уонна муоралар мууһунан бүрүлүннэхтэринэ, муора түгэбинээби балык ууга тонмот кыраадыстаах буолар гына онорбута.

Санаан көрүн эрэ, муораларга, өрүстэргэ уонна күөллэргэ эһинэ бэйэлээх үтүмэн үгүс балык үөскүүрүн. Ким олорго аһылык биэрэрий? Тыһыынчанан сылларга бөдөн балыктар кыралары мэниэстэллэр даҕаны, ол кыралар эстэнсүтэн хаалбаттар, оттон обургу

балыктар акыйааннарга олус дэлэччи үөскээн хаалбаттар. Дьон аймах сылга 300 тыһ. туонна балыгы аһылык онгостоллор эрэри, балык саппааһа быстан хаалбат ээ.

Тойон Танара эһиэхэ атын тыһнар тыыннаахтан, хамсыыр харамайтан өй уонна дьулуур күүһүнэн лаппа баһыйар кыабы биэрбитэ. Ол эрэри өскөтүн киһи ити танара биэрбит кыабын үтүө быһыыга буолбакка, хара дьайга туһанар буоллабына, бары айыллыбыкка ынырыктаах кутталы үөскэтэр. Дьиктитэ баар, киһи уута суох биир да күн олорор кыага суох эрэри, саамай ууну киртитээччи — кини буолар.

Уу саппааһын ньүдү-балайдык, харысхала суох туһаны акыйаан уута бөҕүнэн-сабынан, кининэн-хабынан киртийиитигэр,

биһиги үөскүүр-олорор эйгэбит сүһүрүүтүгэр, акыйааннарга, муораларга баар мөлүйүөнүнэн араас харамай, үөн-көйүүр көрүнгө өлүүтүгэр-сүтүүтүгэр тириэрдэр. Барыттан Үрдүк Тойон Танара киһини араас эйгэлэри үрдүлэринэн өрө таһаарбыта, ол эрэри киһиэхэ быстах кэмгэ онон Кини туһанарга биэрбит ити кыабын итэбэйэригэр сүүнэ эппиэтинэһи киниэхэ сүктэрбитэ. Эһигиттэн хас биирдиигит — акыйааннары, муоралары, өрүстэри уонна күөллэри харыстааһын-көмүскээһин үтүө дьыалатыгар бэйэтин кылаатын киллэрэр кыахтаах. Эһиги муоралар, акыйааннар эйгэлэригэр баар олобу кинигэлэри, сурунааллары ааҕан, документальнай киинэлэри көрөн, эбии билиэххитин сөп. Эһиги акыйааннары, муоралары, өрүстэри, күөллэри көмүскүүр-быһыһыр үлэни ыттар тэрилтэлэри өйүөххүтүн сөп, өйүүр кыахтааххыт. Эһиги пластик, өстүкүлэ уонна кумааҕы онгоһуктары хос туһанарга анаан туттарыаххытын сөп. Муораба, өрүскэ, күөлгэ сылдьанньыт ууну киртишпэккэ, бөҕү-сабы бырахпакка кыһаллын, ууга баар үүнээйи, харамай, үөн-көйүүр эйгэтигэр буортуну, хоромньуну онорбокко кыһаллын.

Өскөтө эһи биһиэхэ аһыныгас сыһыаннаах буоллаххытына, оччотугар Тойон Танара эһиэхэ эмиэ бэйэтин үтүө, аһыныгас санаатынан сыһыаннаһыа, онуоха Кини Баҕата-Дьулуура баар буоллун!

Көтөрдөр биһиэхэ дьиктилээх кэпсэллэрэ

Мин — королек диэн кыракый чыычаахпын. Саас эрдэттэн саҥалаан, иннэлээх мас ойуурдарыгар мин симик эрэри, кэрэ ырыабын истиэххит. Мин дьурулас-дьырылас ырыабын хас биирдии истибит, кутун-сүрүн, сүрэбин сүүдүйэр туругуттан тутулуктанан, араастан ылыныа. Сороххо кыһалбата суох чурулас-чырылас матыып иһиллиэ, атын мин ырыабар «Ля-и-ляха илля-Ллах! (Аллахтан атын танара суох!)» диэн арааран истиэ.

Күлүүлээх эрэри, бэрт өр кэмнэ дьон үөһэттэн хантан эрэ чыычаах ырыата иһиллэрин сатаан

быһаарбаттар этэ. Тоҕо диэтэххэ, мин кырам бэрт буолан, мас хойуу лабааларыгар олорорбун кыайан арааран көрбөттөрө. Мин баара-суоҕа 8-10 сантиметрдаахпын, ыйааһыным — 10 грамм. Бып-быыкааным иһим, бэл, миигин «хотугу колибринан» ааттыыллар.

Оттон эһиги ханнык чыычаабы, көтөрү ордук сөбүлүүгүт? Баҕар павлины ордорор буолаайабыт? Итинник кэрэ, дьэрэкээн чабылхай өгнөөх түүлээх, куорсуннаах атын көтөр айылҕаба уонна суох. Поэт Г.Р. Державин

олус кэрэтик бу курдук хохуйан туар:

«Лазурнай өнг, бирюза күөбэ

—

Хас биирдии куорсун уһугар,

Ойуу-дьарбаа төгүрүктэр,

долгуннулар

Кыһыл, үрүг көмүс күлүмэ:

*Куобалдьыйдабына — изум-
рудтар.*

*Хайыстабына — яхонт күн-
дээрэ умайар!*

Эбэтэр эһиэхэ киһи санатын сатаан үгүктэр, эһин чабылхай өһнөөх илиигэ үөрэммит попугайдар ордуктар дуу? Биитэр, хара чабылһанны түргэнник көтөр хараначчы, эбэтэр араас остуоруйаҕа, номоххо киирбит кистэлэннээх, таайтарыылаах аистар дуу? Халлаан күөх урсунугар

Син эһиги Кораны ааһан, намаз онорон Аллахха тапталгытын, сүгүрүйэргитин көрдөрөгүт курдук, биһиги бэйэбит ырыабытынан, көтүүбүтүнэн, олох олон ааһар майгыбытынан Аллахха үгэрбитин-сүктэрбитин биллэрэбит.

тэлээрэ көтөр элиэлэр уонна хотойдор? Муора энээрдээх хоптодор? Кэрэ көстүү, ыраас буолуу уонна үтүө быһыы кэрэһититинэн аабыллар кынтаҕар кубалар? Эбэтэр, ойуурга, чаранга чурулуу чоргуйар бастын ырыаһытынан аабыллар соловейдар? Бу көтөрдөр, бары мин курдук, бэйэлэрин Айбыттарынан хаһан даһаны умнубаттар, мэлдьи Кинини өйдүүллэр уонна уруйдаан-айхаллаан ыллыыллар-туойаллар. Бу туһунан биһиги Тойон Танарабыт Ытык Коранна этэр:

«Ама эн көрбөккүн дуо, халлаанна уонна сиргэ баар барыта, ону тэнэ тэлээрэр кынаттаах көтөрдөр Аллаһы уруйдууларынан-айхаллыылларын? Хас биирдиилэрэ бэйэлэрин мэлиппэлэрин уонна бэйэлэрин уруйдарынан-айхалларынан билэллэр. Аллах кинилэр тугу гыналларынан билэр» (Сырдык сура, 41).

Хас биирдии тыһанар тыһаннаах бэйэтэ сатыыр тыһанан Тойон Танараны айхаллыыр. Син эһиги Кораны ааһан, намаз онорон Аллахха тапталгытын, сүгүрүйэр-

гитин көрдөрөргүт курдук, биһиги бэйэбит ырыабытынан, көтүүбүтүнэн, олох олорон ааһар майгыбытынан Аллахха үнэрбитин-сүктэрбитин биллэрэбит. Ол эрэри итини эниги үксүгэр кыайан өйдөөбөккүт.

Сулейман/Соломон (эйэ буоллун киниэхэ) пророк Барыттан Үрдүк Тойон Танара киниэхэ биэрбит дьобурунан бары дьонтон ордуктук көтөр-сүүрэр тылын, туругун өйдүүр этэ. Биһиги көтөр биһиттэн биирдэрин удоду (дьэрэннэ майгынныыр көтөр) көмөлөһүннэрэр этэ. Сулейман пророк бохуотка барарыгар удод урут көтөн, тугу көрбүтүн киниэхэ иһитиннэрэр этэ.

Биһиги кыракый, куйа тыынар тыыннаах курдукпут, ол гынан баран, өскөтө Тойон Танара баҕардабына, биһиэхэ сүдү күүһү биэриэн сөп. Оччотугар биһиги кыайбатах дьыалабыт диэн суох буолуон сөп. Мухаммад пророк (эйэ уонна алгыстаах үтүө тыл буоллун киниэхэ) төрүөн быдан иннинэ биһиги көтөр биһиттэн, кыракый Абабиль көтөрдөр, Абрахи ыраахтааҕы сэриитэ Каабаны урусхаллы кэлбитигтэн быһаан тураллар. Халлааны хаххалыыр хара былыт кэриэтэ аата-ахса суох Абабиль көтөр үөрэ халыйа көтөн кэлбитэ. Хас биирдиилэрэ Адтан ылыллыбыт уматыллыбыт туой горох саҕа тоорохойун кытаахтаан аҕалбыта. Абрахи сэриитин үрдүгэр кэлээт, онтуларын ыһыктыбыттарыгар ол

таастара иһиирэ-иһиирэ сэриһиттэр төбөлөрүгэр түспүттэрэ. Буулдьа кэриэтэ курдат түһүтэлээн сүтүк бөҕөнү таһаарбыттара. Буйуннар өлөн түспүттэрэ. Ити курдук кыракый Абабиль чыычаахтар бэл бойобуой слоннардаах, аттаах сэриилээх, охчуттардаах, тийигэр диэри сэбилэммит аарыма сэриини үлтү урусхаллаабыттара.

Саас, сайын ойуурдары уонна нэлэмэн хонуулары сэргэхситэр биһиги ырыабыт-тойукпут, күөх халлаан урсунугар көччүйэ көтүүбүт хоһоонньут, ырыаһыт-тойуксут, муусукаан, уруһуйдьут аймах иэийитин уһуннарар, сүргэлэрин көтөҕөр. *«Тобо дьон көтөрдөр курдук көнүл көптөттөрүү?»* Арааһата, ханнык баҕарар киһи көтүүгэ майгынныыр туругу билэн ааспыт буолуохтаах.

Биһиги бары дьон оҕо сылдьан түһээн көтөллөрүн туһунан истээччибит. Ол кэннэ кинилэр олохторун тухары ол көтүү туругун туоххаһыйа суохтуулар.

Кини аймах үйэ-саас тухары көтөргө ыра-баҕа санаатын көтөр аалы айан олоххо киллэрбитэ. Оттон ол самолет айылларыгар көтөр этин-сиинин оноһуута туһаныллыбыта. Самолетка, эмиз көтөргө курдук, кынат, бүтүн бэйэтин көнкөлөйө, тумус, кутурук уонна сиргэ үктэнэргэ, сыбарыйарга атах (шасси) баар. Учуонайдар көтөр быһыытын-тутуутун, кынатын, көтөр аэродинамическай уратыларын туһанаары, сиһилии үөрэппиттэрэ.

Эниги көтөр кыната хайдах оноһуулаабын билэбит дуо? Кынат сапсынар уонна уйдарар куорсун-

тан, түүтгэн турар. Олор сүрдээх чэпчэки уонна имигэс аэродинамическай тутулу үөскэтэллэр. Көтөр кынатын сабардама элбэх быһылыыр хайабаастаах, ол күүһүгэр көтөр салгынна уйдарар. Сорох самолет кынатын оноһуута көтөр быһылыыр кынатын үтүгүннэрэн оноһуллубута.

Ханнык баҕарар көтөр тэрил салгынна уйдаран тахсарыгар көтөбөр уонна тардар күүс наада буолар. Дьэ олор көтөргө салгынна уйдаран тайааран тахсарыгар көмөлөһөллөр. Оттон көтөр аалга ол күүстэр тус-туһунан оноһуллаллар: көтөбөр күүс — кынатынан, тардар күүс — мотуорунан. Оттон көтөргө ол күүһэ барыта кынатынан үөскүүр.

Ол эрэри, ити ордук хаачыстыбабытынан биһиги киэмсийэн, улахамсыйан барбаппыт, тоҕо диэтэххэ, ити ордук хаачыстыбалары биһиэхэ Айбыппыт бэлэх биэрбитэ. Биһигини итинник табыгастаахтык айбытын уонна итинэн дьонно биһиэхэ үтүө сыһыаны үөскэспитин иһин Барыттан Үрдүк Айбыппытыгар махтанабыт уонна айхаллыбыт.

Көтөр эйгэтэ — олус элбэх эгэлгэлээх, ахса суох ахсааннаах. Биһиги бары — 2,7 м. үрдүктээх, 175 кг. тийэр ыйааһыннаах страустан саҕалаан, быыкаа 5,7 см кээмэйдээх, 1,6 гр. ыйааһыннаах колибрига тийэ — биһиэхэ сүктэриллибит эбээһинэспитин туох да утарсыта суох, бэриниилээхтик

толороммут, Тойон Танарафа мэлды сүгүрүйэрбитин, айхаллырбытын көрдөрөбүт.

Сарсыарда биһиги уйабытыттан аччык араксабыт. Аллах биһиэхэ анаабыт аһылыгын аһаан тотон-ханан, дыяэбитигэр төннөбүт.

Биһиги олус үлэһипит уонна тулуурдаахпыт. Күн тахсын иннинэ, тын хатыыта, уһуктабыт уонна күнү быһа бокуойа суох оҕолорбутугар, бэйэбитигэр ас буларга түбүгүрэбит, онон күөх тыалары, өлгөм ыһыылаах бааһыналары буортулуур үөнтэн-көйүүртэн быһыһыбыт уонна эһигини кырачаан сүрэхтэн кутулар кэрэкэ ырыабытынан манньыта үөрдэбит, хас чыпчылбан аайы Тойон Танарафа махталбытын тиэрдэбит, уруй-айхал тойугун туойабыт. Биһиги Аллахха эрэ эрэнэн-итэбэйэн үнэбит, оттон Кини биһигини туох наадалаабынан хааччыар. Ордук санааһынтан, итиэннэ инсэттэн-оботтон сылтаан бэйэ-бэйэлэригэр хоромньуну, эрээйи-муну аҕалар дьон аймакха биһиги хайдахтаах үтүөкэн холобуру көрдөрөбүтүү?! Өтө көрөөччү Пророкпут (эйэ уонна уруй-айхал буоллун киниэхэ) хадийгар бу курдук этиллэр эбээт:

«Өскөтө биһиги Аллахха көннөрү буолбакка, дьын чаччы итэбэйэрбит-эрэнэрбит буоллар, Кини биһиэхэ көтөрдөргө курдук көмөлөһүө этэ, олоҕор сарсыарда аччык уяларыттан көтөллөр,

«ОТТОН КИНИЭЭТИН ТОТ ТӨННӨЛЛӨР»

(«Сунану Тирмизи, № 2344, 4/573).

Кырдыга даҕаны, Тойон Танара биһиги туспутугар биһигиннээбэр ордук кыһаллар эбээт. Кини кыаҕа-күүһэ барытыгар тийэр. Өскөтө биһиги Киниэхэ эрэнэр-итэбэйэр уонна үнэр-сүктэр буоллахпытына, Кини биһиэхэ ханнык баҕарар ыараханы, уустугу сатаан кыайар, туоруур күүһү-кыаҕы биэриэбэ. Мин — быһкаа королек ырыаһыт чыычаахпын, ол эрэри мин кыракый сүрүбүм миигин айбыт, олох биэрбит уонна мэлды кэтээн-манаан көрөр Аллах модун кыаҕар-күүһүгэр эрэнэрбиттэн, Кини Үтүө санаатын кэһэрбиттэн куруутун куттанарбыттан — барытын тулуйабын.

Ойуур-тыя маһын биһиэхэ дьиктилээх кэпсэлэ

Ханнык баҕарар мас — тыын-наах организм. Чахчы, хас биирдии бу планетаҕа олорор киһи мастары бэркэ билэр. Мас сүрүнэ буолар кытаанах умнаһыттан сүүһүнэн, баҕар тыһыынчанаан сэбирдэбинэн, биитэр мутукча мэлдьи күөх иннэтинэн бүрүллүбүт лабаалар үүнэн тахсаллар. Мас силиһэ киһиэхэ сүрэбин кэриэтэ суолталаах, силиһин нөнүгө мас кырыс буортан күүс-уох ылар. Уонна силистэригэр тирэбирэн, бигэтик сиргэ уйуттан турар.

Бу мин — күөх чээлэй тыаҕа үүнэр үгүс мастартан биир көн-

нөрү маспын. Миигин кытары сэргэтэһэ үрдүк, көнө бэйэлээх, хойуу сымалалаах бэстэр, үрүн умнастаах хатыннар уонна балларыттаҕас-иллэриттэҕэс хатырыктаах, кумалааннардаах кырдыаҕас дууп үүнэн тураллар. Дууп төрдүгэр папоротник үүнээйи, күп-күөх чуораанчык, тэһэ көрбүт сир симэҕэ, ойуур-тыя маһын дьикти сибэккилэрэ, хойуутук үүнэллэр. Хоп-хойуу сэбирдэх анныгар сасыт кып-кыһыл дьэдьэн дыргыл сыта тарҕанар. Үгүс сыл анараа өттүгэр мин мас лабаатыттан сиргэ түспүт туораах эрэ этим. Самыырга-ардахха угуттанан, күн уотугар

сыламнаан үнүгэстэн саҕалаан сыһыа үүнэн-улаатан, сүүнэ маска кубулуйа үүнэн тахсыбытым. Ман-нык мас бу ойуурга тыһыынчанан, оттон бүтүн Сир планета үрдүнэн, учуонайдар аахпыттарынан, биһи барыта 3, 04 триллион ахсааннаах эбиппит. Барыны Бары Айбыт Улуу кыахтаах Айбыт оноһуутунан ойуур-тыа маһын дыкти эйгэтэ киһини сэргэ мөлүйүөнүнэн сыллартан баар уонна киһиэхэ эрэллээхтик сулууспалыыр.

Ол эээри дьон үксүгэр ону аахайбаттар, суолталаабаттар, ыраас салгын хантан баар буоларын туһунан өйдөөн-санаан көрбөттөр. Дьон ыраас салгыны буортулуу сорбуттаран, баабырыкалартан, сүүрэр транспорттан, сыттыр-ымыйар араас тобохтон, сэмнэхтэн тахсар атмосфераны киртитэр углекислай гаастан сүһүрэн, тумнастан өлбүттэрэ ырааппыт буолуон сөбө. Ол эээри салгын барахсан, төһө да киртийдэр, син билингэ диэри балачча ыраас, тыһынарга мэхэйдээбэт. Тоҕо? Тоҕо диэтэххэ, биһиги сэбирдэхпитигэр баар күөх бэссэстибэ — хлорофилл — күнүһүн хойдубут углекислай гааһы инэринэр уонна кислородка кубулу-тан, түүнүн төттөрү таһаарар.

Тыата суох киһи аймахха тыһынар салгына суох буолуо, оттон кырыс кунус буора кыайан уобурдууламмакка, тыа хаһаайыстыбатын үүнээйилэрин үүннэрэр кыаҕа эстибит буолуо этэ. 2 млрд. тахса

киһи олорор дьизэлэрин кыайан ититинэр уонна ас астаналларыгар оттор уматыга суох буолуо этилэр. Мастан тутуу матырыйаала, кумааҕы оноһуута, дьизэ тэрилэ, уонна да атын туһалаах оноһук бэлэмнэнэр. Дьон тыаҕа, ойуурга араас отону, эриэхэни уонна тэллэйдэри, сымаланы уонна каучугу, энин элбэх олус сыаналаах эмтээх үүнээйилэри хомуйаллар.

Эһи, куоракка олорор дьон, айылҕаттан тэйэн, ситимнитин сүтэрэн, мэлдьи салгытар тыастан-уустан, быыһтан, үтүһүт-тэн-анньыһыттан, кэлииттэн-барыттан, түбүктэн сылайабыт, кыйахана-тырытта сылдыар буолабыт, ыалдыабыт. Оттон пааркаҕа, куорат таһыгар тыаҕа-ойуурга тахса сырыттааххытына, сонно куккут-сүргүт уоскуйар, ыгыллыы-

гыт-күүрүүгүт ааһар уонна хаттаан хос күүс-уох киирэр. Биһиги — үрдүк линкир мастартан саҕалаан, намчы от, үүнээйи мэлдьи бэйэбит Тойон Танарабытын өйдүүр уонна айхаллыыыр буоламмыт, тыа иһигэр куруутун улууххах көстүү, нусхас, бүөмчү нуурал баар, араас отон, тэллэй уйгу-быйангык үүнэр. Манна барыта эмтээх, туһалаах — салгына да ыраас, тыа суугуна, энин эгэлгэ үүнээйи өнө-дьүһүнэ, дыргыл сыта-сымара — дууһа, өй-санаа ырааһыар...

Мас, тыа айылларыгар Барыттан Үрдүк Аллах — ар Рахман (Үтүө Санаалаах), аль-Карим (Сиздэрэй, Дэлэгэй) уонна аль-Хаким (Муударай) бары үтүө хаачыстыбалара илэ көстөллөр.

Тыа — бу үтүмэн үгүс тыынар тыыннаах, көтөр-сүүрэр, үөн-көй-

Эһиги билэбит дуо, мастар ортолоругар саамай дьоллообу-нан ханнык мас аабылларын? Тыа маһыттан сорох мастар Мухаммад пророгу (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) көрөр, кини таһыгар үүнэн турбут, ааһан истэбинэ айхаллыыр бочуокка тиксибиттэрэ.

үүр көмүс ньээкэ уйата, иэримэ дьиэтэ. Өскөтө тыаҕа маһы кэрдэн бардахтарына, онно баар барыта күрэнэр, тэскилиир. Барыларыгар хахха буолар, аһы-үөлү биэрэр маһа суох тыыннаах буолар, салгыы үөскүүр-тэнийэр усуллубуйалара мэлийэр.

Көтөрдөр олохторун улахан анаарын мас лабаатыгар олорон аһараллар. Манна кинилэр уйа тутталлар, оҕолорун төрөтөн иитэллэр, үөнү-көйүүрү, мас туораабын, отонун аһылыктарыгар булуналлар, өстөөхтөрүттэн саһаллар. Тыа кыыллара мас сэбирдэбин, намчы лабаатын аһылык онгостоллор. Оттон сорохторо мас туораабынан, отонунан аһылыктаналлар. Холобур, дьиикэй торохулар сиргэ түспүт туораабынан, тииннэр эриэхэнэн, оттон буобуралар уонна куобахтар мас-талах хатырыгын кирэллэр, сана үүнэр эдэр маһы кэбийэллэр. Дьон эмиэ мастартан араас уйгуну ыла үөрэммиттэр. Бэйэлэрин тулуурдарынан, унньуктаах үлэлэринэн, Тойон Танара баҕатынан уонна толкуйунан чараннары, фрукта арааһын үүн-

нэрэр үөрүйэхтэммитэрэ. Саадтарга үүнэр үтүмэн үгүс отон көрүнэ, эгэлгэтэ киһини сөхтөрөр.

Дьяабылыка, груша, слива, вишня, манго, апельсин, инжир, финик, банан арааһа барыта биир сиртэн-буортан үүнэр, биир күнүнэн угуттанар, үөһээтэн түһэр ардах-самыыр уутунан өнсүйэр эрээрилэр, сорохторо саахар курдук минньигэс, атытгара аһытыны минньигэс, үһүстэрэ ап-аһы буолаллар. Сорох отонно бөдөннөр, атытгара бытархайдар. Сорох мас аһа биирдиилээн, атытгара дьөрбөнөн үүнэллэр. Хайдах биир сиргэ-буорга үүнэр эрээри, итинник эгэлгэ быһыылаах, сыттаах, амтаннаах уонна састааптаах отонноох эгин араас мас үүнэрий? Хантан уонна хайдах итинник араастаһар буолалларый? Ити барыта эгэлгэ араас, баай тыынар тыыннаах, үүнээйи от-мас эйгэтин айбыт Барыттан Бары Сүдү Кыахтаах-Күүстээх Айбыт улуукан уран, мындыр оноһуутун кэстүүтүнэн буолар. Кини хас биирдии тыынар-тыыннаах көрүнэр кинилэргэ бэйэлэригэр эрэ баар бэлиэ хатыламат хаачыстыбаны инэрбит, онтуката компакт-диискэбэ курдук, ДНК-ларын молекуларыгар баар нуклеотидтар (геннар) тиһиктэрин бэрээдэктэригэр кистэнэн төрөппүтүн оҕотугар нэһилиэстибэ быһыытынан туох да уларытыыта суох бэриллэн иһэр. Эниги билэбит дуо, мастар ортологар саамай дьоллообунан хан-

нык мас аабылларын? Тыа маһыттан сорох мастар Мухаммад пророгу (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) көрөр, кини таһыгар үүнэн турбут, ааһан истэбинэ айхаллыыр бочуокка тиксибиттэрэ. Ол мастар ортолоругар финик пальмата мас бэрэбинэтэ биһиги пророкпут (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) проповедь ааһар кэмнэригэр үрдэл-үктэл буолбута. Бэрэбинэ Аллах Илдытигэр сулууспалыырынан уонна кини таһыгар мэлдьи баарынан дьоллообо. Кэлин кинини өйөөччүлэр, дьөһүөлдүттэрэ минбар (проповедь ааһар анал үрдэл) онорбуттарыгар, уонна пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) онно туран бэйэтин өйдөтөр-үөрэтэр тылын этэр буолбутугар, пальма үөрэбэһэ дүлүн киһи курдук ынчыктаабыта уонна

энэлийэ ытаабыта. Эмискэ бары чуумпуран хаалбыттарыгар, финик пальматын дүлүнэ ынчыктыгытыгыра чуолкайдык иһиллибитэ. Пророк Мухаммад (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) тыл этэрин тохтотон, бэрэбинэҕэ чугаһаабыта. Уонна уоскутар үтүө тыллары этэ-этэ бэйэтин алгыстаах илиитинэн имэрийбитэ. Кини эйэҕэс тылларыттан дүлүн уоскуйан ах барбыта. Дүлүн проруоктан (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) арахсыбытыттан эрэйдэниитэ биһиги киниэхэ тапталбытын уонна ахтылҕаммытын күүһүрдэр, ол иһин ити финик пальмата маһы биһи ортобутугар саамай бочуоттаабынан ааҕабыт.

Ол да гыннар, биһиги ортобутугар санаарҕабылы үөскэтэринэн биллэр мастар эмиэ бааллар. Ол

Меккаҕа баар хатыылаах иннэлээх мас лабааларын Аллах Илдьитин таайа Абу Ляхаб уонна кини кэргэнэ хараҕаҕа биһиги пророкпут (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) мэлдьи сылдыар суолугар быраҕаттыыр этилэр. Кини атаҕар ол хатыылар дьөлө киирэн, хаан оҕуолаталлара. Өскөтө эһиги билэргит буоллар, хайдах курдук биһиги, мас аймах, аһынан эрэйи-муну көрбүшүтүн, Абу Ляхабка уонна кини ойоҕор абаккаран кырыырга-таныйарга эрэ күһэллибиппитин, ол сордоохтор син биир Аллах накаастабылыттан анараа дойдуга үйэ-саас олохторугар куоппатахтара...

Мастар хайдах курдук олус туһалаахтарын өйдөөбөт дьон биһиги лабаабытын тоһуталлар, умнаспытыгар дьөлө быһан суруйаллар, бааһырдаллар, алдыаталлар. Ол эрэри туох да буолтун иһин, биһиги син биир атаҕастабылы тулуйан уонна иэстэһэргэ суудайбакка, баарбыт тухары аккаастаммакка, кинилэргэ көмө-ньыма буола туруохпут. Күлүкпүтүгэр хорҕотуохпут, эриэхэнэн, отоммутунан эмсэхтиэхпит, тутууга уонна оттукка тыа маһын биэриэхпит, силигилии үүнэр сибэккилээх саадтарынан, хампа күөх тыа суугунунан үөрдэ туруохпут.

Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара биһигини дьонно сулууспалыырга анаабыта, биһиги аналбыт онуоха буолар.

Ыттар биһиэхэ дьиктилээх биһирэм кэпсэллэрэ

Билсэн кэбиһиэбин, мин — Хоһуун диэн ышпын, уйабар олорон, таптыыр хаһаайным дьийтин-уотун, улахан саадын уонна сүөһү, дьийэ кетөрө турар тиэргэнин олбуорун харабыллыбын, куһаҕан санаалаах туора киһи чугаһаабытын күүскэ үрэн биллэрэбин уонна бэйэм харабыллыыр сирбэр-уоппар уоруйахтары киллэрбэппин.

Сиргэ сүүһүнэн тыһыынча сылларга олорорун тухары киһи аймах үгүс дьийкэй тыа кыылын-сүөлүн уонна араас кетөрдөрүн тутан үөрэтэн, бэйэтин туһатыгар

дьийэ сүөһүтэ, кетөрө оностубута. Ол эрэри ити түөрт атахтаах, кынаттаах араас киһи аргыстарын ортотугар тыа дьийкэй уонна сиэмэх кыылыттан хаһаайнын туһугар олоһун биэрэргэ бэлэм эрэллээх, бэриниилээх доһорго кубулуйбут ыт ураты ойуччу миэстэни ылар. Дьэ ити итинник бэриниитигэр олобуран, киһи ыты кытары доһордоһуута быдан үйэлэр түгэхтэриттэн силистэнэр-төрүттэнэр. Ыттар саҕата суох киһини өйдүүр дьобурдаахтар, элбэхтэ кинилэр хаһаайыннарын барбах бэлиэ биэриилэ-

ринэн, эбэтэр көрүүлэриттэн кини тугу баҕарарын сонно тута өйдүүлэр. Ити бэриниилээх буолууну уонна туох да энкилэ энчитэ суох киһиэхэ сулууспаны — биһиэхэ Барытын Баһылыр Кыахтаах Айбыт аналлаабыта-соруктаабыта, тоҕо диэтэххэ, Кини Сиргэ бэйэтин ыйыытын-кэрдиитин тириэрдээччинэн, дьаһайааччынан киһини анаабыта. Өскөтүн Тойон Танара дьон аймаҕы айбатаҕа буоллар, сиргэ атын тыынар тыыннаах харамай, сүөһү, кыыл-сүөл суох буолуо этэ.

«Уонна эн Тойон Танаран аанньалларга эппитэ: «Мин дьаһалбын тириэрдээччини аныам... (Ынах сура, 30).

Кини Бэйэтин саамай үтүөкэннээх айыытын — киһини таптыыр

буолан, Барыттан Үрдүк Тойон Танара дьиэ сүөһүтүн киһиэхэ анаан айбыта, холобурга, ынах, коза, бараан үтүгүнэн, этинэн эһиги аһылыктанабыт, эбэтэр сылгы, тэбиэн сүөһүнү минэ оностоубут, биитэр таһаҕас тиэйэргэ туһанабыт. Ырай кэрэ-дыкти саадтарын дьонно санатардыы, Кини ууга устар дьэрэкээн чабылхай өннөөх балыктары, халлаанна эһин дьикти өннөөх-түүлээх уонна абылыр дьырылас ырыалаах көтөрдөрү айбыта.

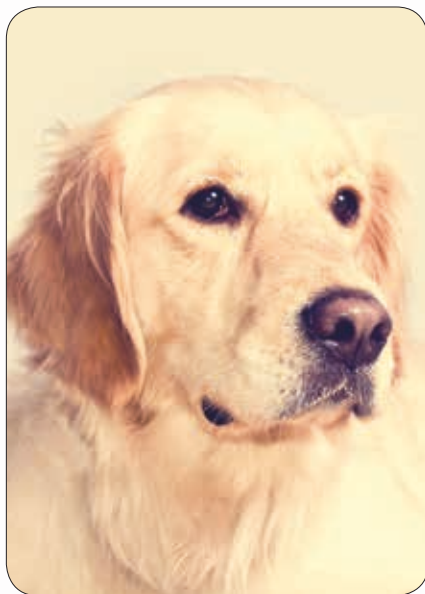
Ол эрэри, эһигини куттуур адырҕа кыыллар, холобура, хахайдар, баабырдар, сур бөрөлөр эмиэ бааллар. Олор Аллах уордайыытын, кыыһырыытын дьонно санаталлар. Ол иһин киһи Тойон Танара накаастабылыгар түбэхимээри, өссө ордук кыһаллан-мүһэллэн туран, Кини ыйбыт дьаһалларын толорор уонна бобууларын тутуһар.

Отгон Биһиги, ыттар, дьон аймах бэрт чугас уона эрэллээх аргыстара буоларга ананан айыллыбыппыт. Ол иһин биһигини өссө «компаньон дьиэ кыыллара» диэн ааттыыллар. Өйдөөх уонна сонно иилэ хабан өйдүү охсор толоругас, күүстээх-уохтаах уонна тулуурдаах ыттар хой уонна ынах сүөһү үөрүн маньылллар, булт кэмигэр кыыл, көтөр суолун ирдээн булаллар, дьиэҕэ-уокка уонна хаһаайынарарыгар харабыл буолаллар. Дьон ыты иитэр буолуохтарыттан ыла

Отгон Биһиги, ыттар, дьон ай-
мах бэрт чугас уона эрэллээх
аргыстара буоларга ананан ай-
ыллыбыппыт. Ол иһин биһиги-
ни өссө «компаньон дьиэ кыыл-
лара» диэн ааттыллар.

сорохторо булка ордук дьоҕурда-
аһын, туспа-туспа хаачыстыбала-
ахтарын бэлиэтин көрбүттэрэ. Ол
дьоҕурдарын көрөн, ыттары араас
сыалга-сорукка анаан наардаан
иитэннэр, суолу хайар-ирдиир,
сытынан булар ыттар, дьону
быһааччылар, көрбөт дьону сир-
диир ыттар үөскэтиллибиттэрэ.
Хас биирдиилэрэ — Барыттан
Үрдүк Айбыттан бэриллибит
дьоҕурдарынан дьонго көмөлөһөр
аналлаахтар, ол аналларын энкилэ
суох толороллор.

Мин соругум — хаһаайыным
дьиэтин-уотун уонна тулатынааһы
сири-уоту, хаһаайыстыба тутуула-
рын харабыллааһын. Ол иһин мин
өйдөөх, туохха да мээһэ аралдьый-
бат мэлдьи сэргэх уонна олус исти-
гэн буолуохтаахпын. Мин туспа
көрүүнү-истиини эрэйбэт бор
уонна тулуурдаах, итиини-тым-
ныны, ардаһы-хаары тулуйар,
кыһаллыбат идэлээхпин. Чэгиэн
туруктаахпын, холку, ырдырҕаһа
суох майгы-сигили мизэхэ баар.
Олус сытымсахпын уонна лонку-
наччы үрэбин, өссө икки бииргэ

төрөөбүт инилээхпин. Биирдэһэ —
Сымса — булчут ыт. Олус сыты
билимтиэ, түргэн-тарҕан уонна
күүстээх буолан, ханнык баҕарар
булду түргэнник ирдээн булар,
тутар. Атын быраатым — Өй Хаата
ынах сүөһү улахан үөрүн маньыр.
Кини соруга — үөрү сарсыарда
мэччирэнгэ үүрэн илдьэр-аҕалар
уонна адырҕа кыылтан көмүскүүр
аналлаах. Араас түһүүлээх-тах-
сыылаах сириэн-хонуунан элбэх
биэрэстэни үөрү батыһа сылдьар
буолан, Өй Хаата иниир-ситии
бөҕө, наһаа тулуурдаах. Хойуу,
уһун түүтэ ардахтан уонна куйа-
астан харыстыыр. Бэл 40° тийэр
итииттэн уонна адырҕалар тиистэ-
риттэн-аһыларыттан халын-хой-
уу түүтэ быһыһыр, көмө буолар.
Биһиги хас биирдииттэ — бэйэтэ
аналлаах, туспа соруктаах, ол туһу-

нан Мухаммад Пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) этэн турар: **«Ыттары үс соруктаах иитиэххэ сөп: бултка, сүөһү үөрүн маньырга анаан уонна үүнэйилээх бааһынаны, обуруоту харабыллыырга»** (Мухтасар. Мус-лим, 121). Өйдөөн-санаан көрүг эрэ, өскөтө биһиги, ыттар, төһөлөөх хаһаайыммытыгар бэриниилээх уонна эрэллээх буолар буоллахпытна, эһиги, дьон аймах ама хайдах бэйэбит Айбыккытыгар бэриниилээх уонна эрэллээх буолуо суох-хутун сөбүй!

Аан дойду үгүс норуоттарыгар маннык өс хоһооно баар: **«Бэриниилээх буоларга ыттан үөрэниэххэ наада»**. Хаһаайына туох эмэ төрүөтүнэн сүтэн хааллабына, ыт олус тулуурдаахтык, бэриниилээхтик кинини күүтэр. АХШ-гар Мис-

сури өрүс кытылыгар Шеп диэн ааттаах шотландия овчаркатыгар өйдөбүннүк мэнэ турар. Шеп аан бастаан манна кини өлбүт хаһаайынын поезтан пароходка киллэрэллэригэр батыһан кэлбитэ. Алта сыл тухары кэм кэриэтэ бэриниилээх ыт барахсан хас күн аайы баҕар хаһаайыным тийэн кэлээрэй диэн, поезд кэлэрин кэтэһэн тахсара. Ыт, хайа да атын дьыэ кыылынааҕар, киһиэхэ ордук күүскэ убанар, киһиэхэ олус бэриниилээхтик тиһэх күнүгэр диэри сулууспалыыр, бэл күнүүлээн атыттары чугаһапат.

Ыт эбээһинэнигэр бэриниилээбэ, олус дьүккүөрдээбэ араас буруйу арыһыыга уонна хара дьайдаахтары тутууга, урусхал аннытан дьону булан быһааһынна үгүстүк быһаарар оруолланыр. Харабыл уонна суолдьут ыттар судаарыстыба кыраныссатын харабыллыырга туһаныллаллар. Буруйу онорбуттары ирдээһиннэ, кистэммит сэрии сэбэ, наркотиктаах сээкэй, дэлби тэбэр бэссэстибэ уонна миинэ ханна баалларын көрдөөн буларга эмиэ улахан көмөлөөхтөр.

Уһук хотугу сир оройуоннарыгар көлүүр ыттар бааллар, анал сыарҕаҕа дьону, таһаҕаһы тийиһигэ туһаныллаллар. (биир ыкка ортотунан 40 - 50 кг. тиксэр, итинник көлө 15/км/ч. түргэннээхтик айанныыр). Оттон геологоразведочнай экспедицияларга ыттар

туһалаах сир баайын чинчийэн булар үлбүэ көмөлөһөллөр.

Өскөтө ыттары анаан үөрэтии — бэлэмнээһин кэнниттэн итинник уустук уонна дьонно улахан суолталаах, наадалаах үлэни толорор кыахтаах буоллахтарына, оттон Барыттан Үрдүк Тойон Танараттан өйдүүр өркөн өйү, араас дьобуру ылбыт уонна духуобунай иити-и-такайы суолун ааспыт, Кини саамай бастын, үтүкөн айыытынан буолар киһи төһөлөөх үтүс үтүө дьыаланы оноруон уонна үтүкөн быһыыны-майгыны көрдөрүүн сөбүй? Кини харана, содур быһыытыттан босхолонобуна, үтүө быһыылаах-майгылаах буоллабына, хас биирдии үтүө быһыынан кини Үрдүктэн Үрдүк Танараба чугаһаан иһэр!

Өскөтө, киһи бэйэтин өрө тардымат, иитиммэт буоллабына, кэп дьэбэр сигилилэнэн кыылсүөһү таһымыттан өссө аллараа турукка түһүүн сөп. Ислам кэлиэн иннинээби дьон бэйэлэрин кыргыттарын тыыннаахтыы сиргэ көмөллөрө, тобо диэтэххэ, инникитин сэрии буолар түгэнигэр кинилэр уолаттар курдук кыргыска кыттан, дьэ кэргэттэрин аатырдар оннугар, бэйэлэрин чиэстэрин сатаан харыстаабакка сүтэрэннэр, саакка-суукка киллэриэхтэрэ диэн аабаллара. Дьадайы кыһалбатыттан аһыныгас санааларын уонна киһилии быһыыларын сүтэрэн, бэйэлээх бэйэлэрин илиилэринэн

кыргыттарын тыыннарын быһаллара. Оттон ол гынан баран, кинилэр дьыэлэрин харабыллыыр, сүөһүлэрин маньыр уонна булгатар ыттарын иитэллэрэ. Ол аата кинилэр бэйэлэрин оҕолорунааҕар туһалыыр ыттарын ордук сыаналыыллара. Мин төһө да ыт буолларбын, кинилэр оннуларыгар олус саатабын.

Ол эрэри билинни, араас ньыманан, албаһынан оҕо үөскүүрүттэн харыстанар аныгы дьон, ол былыргы, дьиикэй эпоха кыргыттарын тыыннаахтыы сиргэ көмөөччүлэриттэн төһө уратылаһалларый? Билинни бириэмэбэ аан дойду үрдүнэн — Америкаба, Европаба, Японияба уонна да атын дойдуларга оҕо кэриэтэ ыт иитэр муодаба кубулуйда. Дьэ кыылларыгар аһылык бэлэмниир, оон-

ньуур, дьизэ тэрилэ, косметика, танас онорор-тигэр бүтүн индустрия баар буолла. Сорохтор тула дьону куттуур сүүнэ уонна уордаах ыттары соруйан дьон-сэргэ харабар ордон көстөөрү уонна бэйэлэрэ кистэнэ сылдыбар бардам, хабыр быһыыларын таһаарар туһугар, иитэр-тутар идэлэннилэр. Атыттар биһигини киэргэл курдук иитэллэр, суумка кэриэтэ мал курдук көтөҕө сылдыаллар. Итинник быһыы хайата даҕаны, тынар тыыннаабы суолтатын түһэрэр, намтатар.

Оттон биһиги бэйэбитигэр Бахауддин Шах Накшибанд шейх биһи бырааттарбытыгар сыһыаннаспытын курдугу баҕарыа этибит. Кини атыттар бары сиргэнэн тумна хаамар ыттарын аһатара, бааһырбыт, эчэйбит уонна ырыһах ытта-

ры эмтиирэ-томтуура. Бэйэтэ көрөн-истэн биэбэйдиирэ. Ама, эһиги ити кини, улуу сөптөөх сулуу тутуһааччы Аллах айбыттарыгар сыһыаннаһарын курдук сыһыан туһунан өйдөөн-санаан көрбөтөххүт дуо? Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара биһиэхэ биэрбит уратыларын туһунан, биһиги аһаҕас халлаан анныгар тулуйан сылдыбар олорор кыахтаахпыт. Дьон биһигини дьизэ иһигэр тутан, улахан үтүнү онорбут тэнэ сананаллар. Дьинэр, кинилэр биһигини дьиннээх айылҕабытыттан тэйитэллэрин сатаан өйдөөбөттөр.

Биһиги Пророкпут (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ) этиитинэн, биир да ыкка дьиннээх аһыныгас сыһыан киһи Ырайга тахсарыгар төрүөтүнэн буолуон сөп. Биир аһынылаах киһи холоудьаска түһэн, атабын таһаһыгар уу баһан, утатан сордоммут ыкка таһааран биэрбитэ. Ити үтүө санаатын иһин Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара кини аһыныларын бырастыы гыммыта уонна Ырайга таһаарбыта. Ити үтүөкэн холобур өскөтүн Аллах айбыттарыгар дьин ис сүрэхтэн тахсар аһыныгас быһыы, үтүө сүрэхтэни Кини саамай улуу наҕараадатыгар тиксэриэн сөбүн көрдөрөр.

Сир аннын олохтоохторун биһиэхэ дьиктилээх биһирэм кэпсэллэрэ

Дьэ бу мин баарбын! Оо, дьэ ханна хантайан көрөбүт? Мин — эн тулар сириг анныгар баар чирэбэ эйигинниин кэпсэтэбин ээ.

Төһө да эһиги кыайан көрбөтөргүт, сир кырсын анна араас эгэлгэ хамныыр харамайынан, үөнүнэн-көйүүрүнэн толору. Биһиги олохпут барыта сир анныгар аһар, онно олох олоробут, үлэлибит-хамсыбыт уонна сынньанабыт. Манна — биһиги көмүс ньээкэ уйабыт. Сир кыһынын уһун, хам тонорор тымныыттан харыстыыр, оттон сайынны куйааска сөрүүкэтэр. Күһүннү уһун ардахтарга сир

инчэйэр, сорох намыһах миэстэбэ уу анныгар хаалар. Оттон кыһынын халын суорбан кэриэтэ көп хаар анныгар сабыллан сытар. Итинник бириэмэлэргэ эһиги чирэбэни, хомурдуоһу, кымырдаҕаһы да булан көрбөккүт. Тоҕо диэтэххэ, биһиги сир хайабастарынан, хороммутунан ардах уута өппөт, оттон кыһынны кэмнэ тымныы аргыйбат биир кэм температуралаах диригэр баар анал саһар миэстэбитигэр аллараа түһэн биэрэбит. Биллэрин курдук сир итиини мээнэ аһарбат буолан, дириг буорга сылааһа сойбот, ол иһин дьыл хайа баҕарар

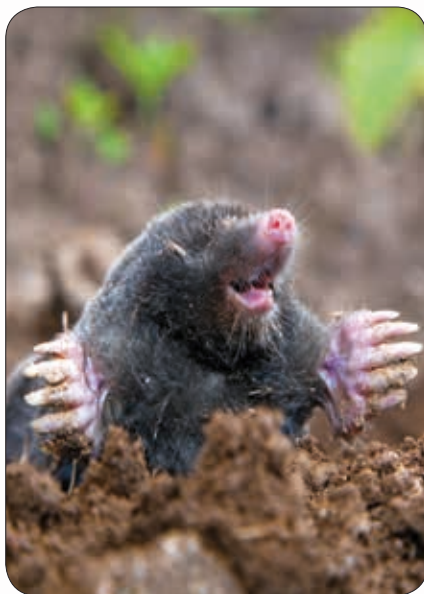
кэмигэр биһиги аллараа туох да буолбаппыт. Чахчы даҕаны Айбыппыт, бэл, сир аннынааҕы бэйэтин үтүмэн үгүс үөн-көйүүр айыыларын туһугар эмиэ кыһаллар, харыстыыр. Ол да иһин, Кини — ар-Рахман (Аһыныгас) уонна аль-Мухаймин (Кыһаллааччы, Көрөөччү-Истээччи). Биһиэхэ, бары тынары тыыннаахтарга, харамайдарга курдук салгын, уу уонна аһылык наада. Биһиги Тойон Танарабыт биһиги туохха наадыйарбытын, кыһалҕабытын барытын билэр уонна үтүөкэн бэйэлээхтик дьаһайбыта. Почва курдук бэрт судургута суох эйгэҕэ олорор туһугар онуоха сөптүбөһэр кэккэ ураты дьобурдар баар буолуохтарын наада. Тоҕо диэтэххэ, физика өттүнэн ылан көрөр буоллахха, бу эйгэ сүрдээх кытаанах, чин, кислорода уонна

сиигэ олус дьаданы. Ону таһынан — бу манна күн сырдыга кылам да гынан ылбат, дьилэй харана. Ол иһин, танара эрэ өтө көрөр муудараһынан уонна мындыр дьобуруннан, биһиги Тойон Танарабыт сир аннын олохтоохторугар дьикти ураты дьобуру бэлэхтээбитэ. Чопчулуур буоллахха: олус кыра кээмэйи биэрбит, онон араас быычыкаа үөн-көйүүр (бактериялар, олус судургу үөһнэр, кыракый микроорганизмнар, коловраткалар, рачоктар), почва кыырпахтарын икки ардыларынааҕы быыска-хайаҕаска симиллэн сылдьар кыахтаахтар; табыгастаах имигэс эттээхтэр уонна олус сайдыбыт быччыннардаахтар (холобура, чиэрбэ көрүһнэрэ), иннэ гынан чин почваны дьөлө үүттээн ханна баҕарар сыҕарыйаллар; ууга суураллыбыт кислороду ингэринэр, биитэр бүтүн эттэрин нөнүө тынары дьобурдаахтар (бактериялар, нематодтар); личинка эрдэҕинээҕи олохторун кэрчигэр сырдыкка, сииккэ, аһылыкка да наадыйбаттар (хомурдуостарга курдук). Оттон арыый улахан харамайдар сири хаһар модьу, улахан тынырахтаах илин-кэлин атахтаахтар, онтуларын көмөтүнэн уһун, араастаан өбүллэр хорооннору чэпчэкитик дьөлө хаһар кыахтаахтар (кроттар, землеройка күүдээхтэр); үүтүнэн иитиллээччилэргэ сытыргыыр, сыты билэр дьобурдара олус сайдыбыт, ол эрээри сатаан көрбөттөрүн кэриэтэ (кроттар,

цокор, слепыш курдуктар); эттэрин-сииннэрин быһыыта дьөлө хаһан сыбарыйарга табыгастаах быһыылаахтар, бөҕө, чин эттээхтэр. Кылгас сыста сылдыар дорохой түүлээхтэр. Ити барыта сир аннын олохтоохторугар үөһэ баар хамсыыр харамайдартан итэҕэһэ суох, ардыгар, баҕар ордук даҕаны нус-хас усулуобуйаны хааччыйар.

Ханнык баҕарар тыһынар тыһыннаахха, хамсыыр харамайга кэриэтэ, биһиэхэ эмиэ бэйэбит өстөөхтөрбүт бааллар. Дьонно хахайы, баабыры, бөрөлөрү, дьааттаах эриэн үөнү кытары көрсүһэ түһэртэн куттаналлар, отгон биһиэхэ, чиэрбэлэргэ кинилэр куттала суохтар. Биһиги көтөрдөртөн, баҕалартан, кроттан, дьуостан, сир күүдээбиттэн, барсуктан дьулайабыт, тоҕо диэтэххэ, ити харамайдар сүрүн аһылыктара буолабыт, ол эрэри олохтообут сокуонунан салайтарар — хас биирдии көрүн бэйэтигэр эрэ сөп түбэһэр аһылыгы булунар. Сорох көрүн бэйэтин олоҕун эргиирин бүтэрэн, атыттарга аһылык буолар. Инньэ гынан, айылҕаҕа дьүөрэлэһэн, сөп түбэһиһэн бигэ туруктаах баар буолуу хааччыйыллар.

Биллэн турар, эһи хас биирдигит ардах чиэрбэтэ хайдах көрүннээҕин бэркэ билэбит.

Күүстээх, өлгөм ардахтар кэннилэриттэн биһиги үөһэ сир үрдүгэр тахсарга күһэллэбит, тоҕо диэтэххэ, кырыс буор олус инчэйэн, салгын кыайан тийбэт буолар. Дьэ ол иһин ардах чиэрбэтэ диэн ааттанабыт. Атын кэмгэ наар кырыс анныгар баар буолабыт. Атын эһин үөнү-көйүүрү: личинкалары, араас атын чиэрбэлэри кытары кунус буору көпсөтүүгэ, үүнээйи хаппыт-сытыйбыт тобоҕун сиэн, кунуска кубулутан, кырыс буора өн, уоҕурдуулаах буоларыгар көмөлөһөбүт. Биһиги химия уоҕурдуута туһаныллыбат уонна сир тиэриллибэт учаастактарыгар бүтүн сүүнэ колониянан олохторбутун сөбүлүүбүт. Суукка иһигэр хас биирдигит бэйэтин нөнүө ыйааһынын саҕа элбэх кунуһу аһарар. Кырдык, ардах чиэрбэтин ыйа-

аһына быыкаайык — грамм анаарыгар чугаһатар эрэ, ол эрэри хас 100 м² кээмэйдээх сир анныгар 10 тыһ. тийэ чиэрбэ баар буолуон сөп. Дьэ бу балар, күн устата бары холбоон, 5 киилэбэ тийэ үүнүүлээх кунус буору бэлэмниибит.

Дьэ ити курдук. Тойон Танара аата-ахса суох үгүс хамсыыр харамайы энин араас соругу толорорго анаан айан онорбута. Хас биирдии көрүн бэйэтэ үөскүүр-тэнийэр миэстэлээх уонна олох олорор көрүннээх. Биһиэхэ барыбытыгар араас уйалаахпыт, энин туспа аһылыктаахпыт, араас эбээһинэстээхпит. Эһи хаһан даҕаны көрүөххүт суоҕа, биһигиттэн хайабыт эрэ таах үлэтэ суох сытарын. Эһи кыайан онорбоккутун биһиги оноробут. Биһиги араас тобоҕу, кыыл-сүөл сэмнэбин кирин-буору

кытары ыйыстабыт. Бэйэбит ас буһарар уоргаммыт нөҥүө аһарар-бытыгар бэйэбитигэр туһалааҕы инэринэбит, атынын таска таһаарабыт. Барыттан Үрдүк Тойон Танара биһигини дьингнээх сирин онороччуларынан, таһаастааччыларынан уонна почваны ыраастааччыларынан анаан онорбута. Биһиги кырыс үүнэр кунус буорун уоҕурдар эрэ буолбатахпыт, өссө араас ыарыыны тарҕатар флораттан — тэллэйдэртэн, олох ууһуур-тэнийэр спораларыттан харыстыбыт. Сүрүннээн, ардах чиэрбэтин көмөтүнэн араас органической тобохтор сир сытынан аһылыгар гранулаларга, сүрүннээн, араас туһалаах үүнээйи аһылыга буолар, үүнэллэригэр, ситэллэригэр, араас мнныгэс, сүмэлээх астар, отонноро буһарыгар наадалаах кунус буорга кубулуйар.

Дьэ билигин санаан көрүн: бытархай, кып-кыра чиэрбэлэр илиитэ-атаҕа, хараҕа, кулгааҕа суох эрэри Тойон Танарабыт толкуйдаан айыытынан ити үлүгэрдээх баһаам үлэбитин хайдах курдук оноробутун? Хайдах биһиги, чиэрбэлэр, чинг, кытаанах сир аранатыгар мокоруон курдук сымнаҕас, быычыкаан бэйэбит, дьөлө үүттээн сылдьарбытын, үлэлиирбитин? Көрөр хараҕа суох эрэри им балай харанаҕа хайдах суол-иис булан сылдьарбытын? Арай эһиги бэрт кылгас да кэмгэ, сатаатар, 10 мүнүүтэ устата сир анныгар биһиги курдук баар буо-

лун, тыннаах хаалыххыг этэ дуо? Кыайан хамсыаххыг этэ дуо? Сатаан тыынааххыг этэ дуо? Суох, ону эниги кыайан тулуйуоххут суоҕа этэ, оннук балаһыанһа эниги олоххутугар кутталлаах буолуо этэ.

Сир анныгар кистэнэ сытар тыыннаах, хамсыыр харамай эйгэтэ, туох баары барытын үтүө бэйэлээхтик айбыт уонна хас биірдии харамайга, үөнгө-көйүүргэ киниэхэ эрэ сөп түбэхэр, баар хаачыстыбалары биэрбит Аллах улуу дыктитинэн буолар. Өскөтө кини баҕардаҕына, дьон кыайан онорбот, сатаан кыайбат соруугун толорор кыаҕы биһиги курдук быычыкаайык хамсыыр харамайдарга биэриэн сөп. Истин эрэ, биһиги Тойон Таңарабыт Ытык Коранна туох диэн дьаһайарын:

«Киниэхэ бары сир үрдүгэр уонна халлаанга баар барыта бас бэринэр. Кини таһыгар бааллар киэмсийэн киэбирбэттэр уонна Киниэхэ үнэртэн-сүктэртэн сылайбаттар, салгыбаттар. Түүннэри-күннэри Кинини айхаллыылар...» (Пророктар сура, 19-20).

Барыны Бары Кыайар Кыахтаах Тойон Таңара биһигини эниэхэ, дьонно сулуспалыырга анаан айбыта. Биһиги ол сорукпутун толорон, сир түгэбэр, эһи атаххыт анныгар тохтоло суох мэлдьи үлэлиибит. Ол эрээри, ону кытары тэннэ биһигини айбыт уонна бу

сиргэ олохтообут Айбышпытыгар махтанарбытын уонна уруйдуурбутун-айхаллыырбытын хаһан даҕаны умнубаппыт. Биһиги куруутун тохтоло суох сиргэ тийэ төнкөйөн бокулуон — сажда онорор курдук балаһыанһаҕа баарбыт. Эниги намаз уонна зикр онороргутугар дылы, биһи эмиэ мэлдьи Кинини ахтабыт-саныбыт.

Биһигини аанһа ахтыбакка туох да буоссата суох үөнүнэн-көйүүрүнэн аабыман, тоҕо диэтэххэ, син эниги курдук, биһиги эмиэ Тойон Таңара айбыттара буолабыт. Ардах, силбик күннэ биһи сир үрдүгэр табыстахпытына, болҕомтолоох буолун дуу, атаххыт аннын көрөр, биһигини илдьи үктээбэт буолун дуу!

Киһи биһиэхэ иһирэх дьиктилээх кэпсэлэ (1)

Киһи үөскээһинэ

Арааһата, эн өйдөөн-дьүүл-лэн мунаахсыйа санаан көрбүтүн буолуо, төрүөн-үөскүөн иннинэ ханна бааргын, бу күн анныгар тоҕо баар буолбуккун, онтон ханна бараргын? Хайдах бастакы киһи сир үрдүгэр баар буолбутай? Быдан быллыгыттан билиннэ диэри киһи аймах хайдах үөскээбит боппуруо-һа дьону куруутун долгутара. Бүгүндү күннэ энин араас көрүү, санаа баар, олортон хайалара дьэ ордук сөптөөбүй? Дьэ эрэ, киһи аймагы үйэ-саас тухары долгуппут ити ыйытыкка харданы көрдөөн көрүөбүҥ эрэ.

Эһи оскуолатаагы биологи-ябыт үөрэбин кинигэтигэр, наукаҕа Ч. Дарвин киһи аймах хайдах үөскээбитин быһаарар эволюция туһунан теориятыгар сигэнэн киһи, син атын тыыннаах организмнар курдук бэйэтэ бэйэтигэр, соҕотох килиэккэттэн саҕалаан, естественнэй сүүмэрдэнии уонна түбэһиэхчэ кубулуйуулар түмүктэригэр үөскээбитэ диэн быһаараллар: «Үүтүнэн иитиллээччилэр рептилиялартан тахсыбыттара. 35 мөл. сыл кэринэ сыл анараа өттүгэр быдан быллыгы үүтүнэн иитиллээччилэр примитивнэй бөлөх-төрүттэн, кэлин приматтар тахсы-

быт бөлөхтөрө, туспа салаа быһыы- тынан арахсан сайдыбыта. Олор- тон парапитектар, уонна 8 мөл. сыл кэринэ анараа өттүгэр эстибит маска ыттар дриопитектар, тахсы- бытгара... Кинилэртэн аһаҕас нэлэмэн сирдэргэ үөскээбит, ыыр- даммыт өттүлэрэ, кэлин атахтары- гар турар буоларга күһэллбит- тэрэ. Тоҕо диэтэххэ, аһаҕас сиргэ тулаларын ыраахха диэри көрүнүөхтэрин наада этэ... Бири- эмэ аастабын аайы, олоҕо түөрт атах буолан хаамартан тохтоон, икки атахтарыгар турар буолбутгара, онон илиилэрэ иллэнсийбиттэрэ... Дриопитектар, бадаҕа, австралопи- тектары — киһи иннинээҕи көрүнү төрүттээбиттэрэ. Кинилэр 5 мөл. кэринэ сыл анараа өттүгэр олон ааспытгара, кинилэр тааһы, ураҕастары, унуоҕу үлэбэ туттар сэп-сэбиргэл быһыытынан туһан барбытгара, ол уратылары өйдүүр дыоҕурдара сайдарыгар уонна тол- куйдуур, сатаан сангарар дыоҕурда- ах киһи үөскүүрүгэр тириэрдибитэ. Сыйыа первобытнай киһи мэйиитэ уонна араас үөрүйэхтэрэ сайдан испитэ. Таас туттар сэптэн кини тимир үйэтигэр көспүтэ уонна сурук-бичик, архитектура, наука, искусство үөскээбит Месопотамия уонна Египет улуу цивилизацияла- рын төрүттээбитэ». Дьэ ити кур- дук, Айбыт баарын билиммэт уонна аан дойду айыллытын материальной эрэ өттүнэн быһаа- рар эволюционистар Бүтүн Аан дойду, куйаар уонна киһи үөскээни- нин түбэһиэхчэ случайностар

ситимнэринэн, сөп түбэһиилэ- ринэн быһаараллар.

Ол гынан баран, ити боппуру- оска атын эппиэт баар. Ону биһиги Ытык Коранна булабыт. Тойон Танара дьонно кинилэр үөскээһин- нэрин кистэлэнин арыйар: **«О дьонно! Эһиги Тойон Та- нарабытыттан куттанын! Эһигини Кини соботох тыһынар тыһынна- ахтан уонна киниттэн бэйэтит- тэн киниэхэ паараны айан, элбэх эр дьону уонна дьахталлары [аан дойдуга] олохтообута...»** (Дьахтар сура, 1).

Генетика сокуоннарыттан төрөшпүт олобун тухары ингэри- мит үөрүйэбэ уонна бэлиэ ураты- лара кини үүнэр көлүөнэтигэр бэриллбитэ биллэр. Ол иһин хан- нык эрэ эбисийээнэ кэлин атаҕар тура үөрэммитэ кини оҕолорун дьардыаматын тутула уларыһы-

тыгар тирээрдиэ суохтааҕа. Киһи уонна эбисийээнэ хаамар, сыҕарыйар, хамсыыр көрүннэрэ кинилэр дьардыамаларын тутулуттан тутулуктаах. Австралопитектар эбисийээнэлэргэ эрэ баар уратылаах оноһуулаах дьардыамаларта уонна тутта сылдьар быһыылара-туттуулара онно эрэ оруобуна дьүөрэлээбэ. Уонна онно сөп түбэхэр бэрт көнтөрүктүк икки атактарыгар турар, хаамар кыахтаахтара. Онооха эрэ олобуран, олору киһи үөкээбит өбүгэтинэн ааҕарга төрүөт суох!

Оттон эниги үөрэххит кинигэтигэр нэһилиэстибэ информацията бэриллээтэ хромосоманы кытары ситимнээх диэн этиллэр. Хас биирдии тыыннаах организм киниэхэ эрэ баар олох туспа хромосома хомуурунан уратылааһар. Эбисийээнэлэргэ — 48 баар, оттон киһи-

Хас биирдии тыыннаах организм киниэхэ эрэ баар олох туспа хромосома хомуурунан уратылааһар. Эбисийээнэлэргэ — 48 баар, оттон киһиэхэ — 46.

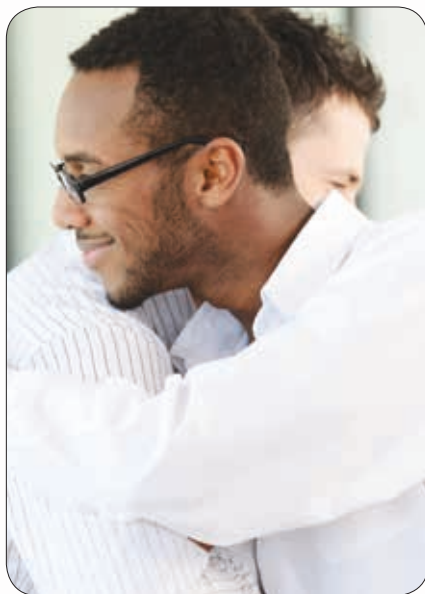
эхэ — 46. Ол аата, киһи уонна эбисийээнэ олох атын тыыннаах организм көрүннэринэн буолаллар. Кинилэр икки ардыларыгар генетическэй, физиологическай, анатомическай уонна атын тутуллара атын таһымна турар оноһуулаахтар. Эволюция теориятын быһыытынан көрөр эбит буоллар, киһи эбисийээнэттэн үөскээн сайдыыта хромосомаларын мутациятынан, ол аата — чуолаан, икки «ордук» хромосоманы суох гыныынан барыахтаах этэ. Үрдүкү тыыннаах организмнарга, өскөтө, биир эмэ көрүннэ эбэхээт баар буолар хромосоматтан ахсаана уларыйбыт буоллабынан, сатаан төрүөх үөскэппэт буолар уонна кыра сааһыгар өлөр. Онон, туох даҕаны саарбахтааһына суох, ити — киһи хара маннайгынан киһинэн, оттон эбисийээнэ үөскүөбүттэн ыла эбисийээнэнэн хааларын илэ-чахчы дакаастыыр!

Ытык Кораны арыян ааҕыаһын уонна Барыны Барытын Кыайар Кыахтаах Айбыттан бэйэтиттэн бастакы киһи хайдах айыллан үөскээбитин туһунан билиэбин! Сири уонна Халлаан 7 дьаа-

рыһын айан баран, Тойон Танара Сири иччилээри уонна киэргэтээри, киһини айыан баҕарбыта. Кини дыһалынан аанньал араас миэстэтэн туойу аҕалбыта: хоччорхойу уонна сьп-сьпмнаҕаһы, харананы уонна сырдыгы, уонна араас уунан: туустааҕынан уонна көннөрү уунан бииргэ мэһийбитэ. Ити курдук Айбыт бу матырыйаалга араас арааса норуоттарын, омуктарын, характердарын, атын-атын туспа уратылаах буолалларыгар төрүт уурбута. Мэһилибит туойтан Барыттан Бары Үрдүк Аллах бастакы киһи — Адам (эйэ буоллун киниэхэ) этин-сиинин онорбута.

Тойон Танара Адам (эйэ буоллун киниэхэ) этин-сиинин энкилэ суох үтүө көстүүлээх, быһыылаах-тутуулаах гына онорбута, энкилэ суох үтүөкөн уорганнардаах гына айбыта. Аарыма (60 хары усталаах = 30 м.) дууһалана илик киһи моһуона Ырайга киирэр аан таһыгар ууруллубута. «Уонна эн Тойон Танаран аанньалларга эппитэ: **«Мин тыастаах, быһыыламыт-тутууламыт туойтан киһини айан таһаарыам. Мин кинини көннөрдөхпүнэ уонна Бэйэм тыыммыттан ылан киниэхэ тыын инэрдэхпинэ, киниэхэ бокулуон онорон умса түһүн»** (аль-Хиджр сура, 28-29).

Тойон Танара киһиэхэ тыын киллэрэригэр, кинини бары атын айыллыбыттартан үрдэппитэ уонна Бэйэтин бастыҥ айыытыгар — киһиэхэ бары кини иннигэр тобук-

таан сүгүрүйэллэригэр ыйбыта. Танараттан киһиэхэ түспүт Тыын туох баар итэҕэс-мөкү, түктэри быһыыттан ойуччу үрдүк, көңүл. Тыын эрэ дууһаҕа, кукка-сүргэ ханна үтүө санаа, оттон дьай ханнатын, ханна кырдык, оттон ханна сымыйа, албын баарын этэн биэриэн сөп.

Тойон Танара Адамга (эйэ буолуохтун киниэхэ) тыын киллэрэн киһи онорбута, Ырайга киллэрбитэ уонна онно олохтообута. Адам (эйэ буолуохтун киниэхэ) халлаан сэттэ хаттыгаһыгар кэрийэ айаннаабыта, Аллах бары айыылары кербүтэ уонна туох баар, бары өйдөбүллэр хайдах ааттаналларын билбитэ. Ол курдук, киһи айыллыабыттан ыла өйдүүр өйү уонна анааран-эргитэн көрөр өй дьобурун бэлэхтэспитэ. Бу уратынан киһи интеллегэ анаардас инсти-

нинэн эрэ салайтарар хамсыыр харамайтан, тынар тыннаах бийхиттэн мунура суох уратылаһар, баһыйар буолбута. Киһиэхэ эрэ Барыны кыайар Айбыт өйдүүр-саныыр ураты дьобуру, духуобунай билиини-көрүүнү сатаан инэринэр туспа кыабы-күүһү биэрбитэ, итинэн Кини киһи Танара туһунан билиини-көрүүнү көрдүүрүгэр, үчүгэи уонна куһаҕаны сатаан араарар уонна бэйэтэ талан ылбытыгар эппиэттиир буоларыгар кыах биэрбитэ: **«Дууһанан [киһи] уонна Кининэн, ким кинини айбытынан уонна дьүүрэлэһэри биэрбитинэн, ким киниэхэ кини аһыһыларын, уонна үтүө быһыытын инэрбитинэн андаҕайабын. Ким дууһатынан ырааһырбыт, ол ситиһилээх, ким дууһатыгар саһыарбыт [дьайы], ол хоромньуланар»**

(Күн сура, 7-10). Коран киһи ураты дьобурдара киниэхэ Айбытынан бэлэхтэммиттэрин уонна эволюция процеһын кэмигэр кыыллартан бэриллэр кыаҕа суохтарын дьэнкэтик туоһулуур.

Адам ханас өттүнээҕи үөһэ ойоһонун унуоһуттан Тойон Танара киниэхэ кэргэни — Хавваны (Ева) айбыта. Маннайгы дьон Ырайга олоһбуттара. Ол эрэри Сатана кубуһбатыгар киирэн биэрэннэр, кинилэр сиргэ түһэрilibиттэрэ. Буруйдарын билинэн кэмсинэн, кинилэр Танара ыйытынан эйэлээхтик, өйдөһөн-өйөһөн олоһбуттара уонна Тойон Танара кинилэри киһи аймағы төрүттээчи өбүгэлэринэн онорбута.

Анатомия үөрэҕин кинигэтиттэн киһи хайдах үөскэтиллэрин уонна ийэтин иһигэр сайдан иһэрин билэбит. Ол эрэри эмиэ Ытык Коранна туох суруллубутун ылан көрүүбүн.

Коранна суруллубут киһи хайдах репродукцираниеланытын туһунан билии билинни медицина киэнигэр толору сөп түбэһэринэн сөхтөрөр. Киһи сайдыыта эр киһи половой килиэккэлэрин — сперматозоиды илдэ сылдьар «убаҕас таммаһыттан» саҕаланан үөскүүр-сайдар. Төрөһүүттэр генетикаларын кода баар сперматозоидтар уонна яйцеклеткалар холбоһон силлиһиилэриттэн биир килиэккэлээх үөскэх — зигота үөскүүр, баар буолар. 3-4 күн иһигэр кини күүскэ туспа-туспа араһсар, онтон 6-7 күнүгэр үөскэх ийэ-

тин хаанытган инэмтэлээх бэссэ-стибэни инэринээри, маатка эрки-нинээби сыраан курдук салахайга өтөн киирэр. Коранна бу түһүмэх чуо бааччы «аляк» (бөлүөх) диэн тылынан ойууланар, туруору баарынан өйдөбүлүн эттэххэ «Туохха эрэ хам сыстыбыт туох эрэ» диэн өйдөбүллээх. 28 күнгэ үөскэх кытыгыгар көбүс мыччыстабаһа баар буолар — дирин тиис ытыр-бытыгар майгынныыр токур кимисти кири курдук быһыыланар. Үөскэх ити кэмнээнни туруга Коранна «мутта» — ыстаммыт эт диэн чуо бааччытык ааттанар. **«Онтон Биһиги таммабы хойуу хаан бөлүөбэр, чэлкэбэр — эт мөкүчүгэр кубулуҥабыт, эт мөкүчүгэр өнүргэни үөскэтэбит уонна унуох тула эт үүннэрэн биэрэбит. Онтон биһиги кинини [ол эбэтэр кинини] сана айыы гынабыт. Аллах айхалланнн, айааччылартан саамай ордук бастыгнар»** (Итэб-эллээхтэр сура, 14).

Бастагы ыйын бүтүүтүн диэки 6,5 мм эрэ уһуннаах үөскэх быычы-каан этигэр-сиинигэр сүрүн уорганнара (сүрэх, бүөр), хаан уонна эт сүмэһинэ сүүрэр тымырдара баар буолаллар, хаана үөскүүр. Оттон 5-8 нэдиэлэтигэр киниэхэ үөһээ уонна аллараа салааларын чорбохторо биллэн бараллар. 6 нэдиэлэтигэр тас кулбааба, хараба үөскээн барар. Ахсыс нэдиэлэбэ бары уоргана ситэр.

Кини үөскэбин хас биирдии килиэккэтэ Тойон Тангара Кини бэйэтэ укпут программатын толо-

орго ананан айыллар. Маннай дырыһаанкы курдук үөскэх кини көрүнгүн ылынан барар. Үөскэх сайдыгытын үһүс ыйыттан үөскэм-ни диэн ааттанар буолар.

Бу кэмтэн ыла кини уорганна-рын ситиитэ-хотууга салгыы сай-дар уонна бүтэһиктээхтик ситэр-хо-тор. Онтон тобус ый ааһыта оҕо төрөөн тахсар.

Бу — эн бэйэн олобун үөскээһинин туһунан сиһилии кэпсээн. Ити аата кимгиний, хан-тан кэлбиккиний? Албас сөп түбэ-спит мунура биллибэт түбэһиэхчэ-лэр тиһиктэрэ үөскэспит бордуук-талара, эбэтэр бэйэтин ис дьинин инэн-тоһон билэр кыахтаах өйүнэн-санаанан, энкилэ суох организмынан хааччыллыбыт саа-май бастыг айымньынан буолабын дуу?

**Кини биһиэхэ иһирэх
дьиктилээх кэпсэлэ (2)**
Дууһа уонна духуобунай эйгэ

Кини дууһата диэн тугуй? Сатаан булан көрбөккүн, тутан таарыйан билэр кыабын суох, тоҕо диэтэххэ, кини дууһата материалнайа суох, бу баар диэн сатаан тутан-хабан көрбөккүн. Ол гынан баран, сир үрдүгэр дууһа баарыгар саарбахтыыр дьону, арааһа, олус аҕыйаҕы булуохха сөп буолуо. Кини этэ-хаана сиртэн тахсыбыта, оттон дууһата үөһээ халлаантан ананан түспүтэ. Эт-сиин туойтан айыллыбыта, оттон дууһа — танара сыдыайыттан, кыымыттан.

Сир-халлаан, аан дойду куйаара айылла илик кыраман быдан үйэлэр саҕаланыахтарын иннинэби сахха Тойон Танара

бары кэлиэхтээх кэмнэр дьоннорун барыларын дууһаларын айбыта, бииргэ мунньан баран ыйышпыта: «**Алясту бираббикум?** (Ама, Мин —Эһиги Тойон Танарабыт буолбатахпын дуо?)» Онуоха биһиги дууһаларбыт: «**Калю Бела** (Даа. Биһиги туоһулуубут)», — диэн хардарбыттара.

Хас биирдии дууһа өссө эккэ-сиингэ киирэ иликтэринэ, Тойон Танараҕа эрэ бас бэринэргэ уонна Киниэхэ эрэ итэҕэйэргэ-эрэнэргэ андаҕайбыттара. Кини дууһата, кини этэ-сиинэ өссө үөскүү илигинэ, эрдэ айыллыбыта. Айбыт Модун баҕатынан-дьулуурунан үөһээтэн кут, дууһа ийэтин кэли-

тигэр үөскээбитэ ый өлүүтүнэн-үүнүүтүнэн аабыллар 4-5 ый буолбут болдоҕор оҕо этигэр-сиинигэр киирэр. Аныгы медицина билиитинэн чуо бу кэмнэ үөскүүр оҕо сүрэбэ тэбэн барыта уонна киэли иһигэр санга хамсыыр буолара саҕаланар. Ислам итэҕэлэ үөрэтэринэн, дууһаны танара сырдыгыттан үөскээбит көстүбэт аанньаллар аҕалан угаллар. Бу Айбыт Модун санаатын, баҕатын толорооччу халлааннаабы айыылар көмөлөрүнэн киһиэхэ олох тыына киирэр. Сүрэх тэбиитэ саҕаланыыта тымыр устун хаан сүүрүүтүн, тына, мэйии, былчархайдар, килиэккэлэр, гормоннар үлэлэрэ саҕаланыытын хаачыйар. Аанньаллар киһиэхэ дууһатын сэргэ кини дьылбатын, төлкөтүн программатын туттараллар, олоҕун кодун киллэрэллэр. Дьылбатыгар суруллубут барыта: майгыта-сигилитэ, ыарыылара, дьоло-соргута, түннэри ыйааҕа, издээнэ, олоҕор онорор дьайыыта, бас билэр баайа-дуола, мала-сала, төрөөбүт уонна өлбүт күнэ-ыйа, сыла, миэстэтэ бүтүннүүтэ Барыттан Бары Үрдүк Айбытынан киһиэхэ төлкөлөнөр. 14 үйэ анараа өтүгэр ити курдук Мухаммад пророк (эйэ уонна айхал буолуохтун киһиэхэ) этэн турар. Аныгы наука ити сибидиэнньэлэри бигэргэтэр. Киһи хромосоматыгар кини утумнуур ыарыыларын, майгытын-сигилитин уратыларын, араас түгэннэ туттар-хаптар, хардарар быһыыта-майгыта хайдах буолуохтааҕын алгоритмын быһаарар геннары илдэ сылдыарын сана билэбит. Ити информацияны сатаан

быһаара-ааҕа үөрэммит учуонайдар онуоха олоҕуран, киһи бэйэтин характерыттан, утумнуур ыарыыларыттан тутулуктанан, олоҕор түбэһиэхтээх, көрсүөхтээх түбэлтэлэрин, кутталлаах быһыыга-майгыга кириэхтэрин сөбүн барытын суоттаан-ааҕан билгэлиэхтэрин сөп.

Дууһа баарын хайдах киһи билиэн сөбүй? Биһиги тулалыыр эйгэни хайдах ылынарбыт билэр-көрөр, истэр уорганнартан баһаам элбэх информация киирэр сүүрүгүн ылар, түмэр мэйиибититтэн тутулуктаах. Эһиги илиигитигэр кинигэни тутан олороргутун санаан көрүн. Кинигэ ойуута харахха баар ыйыртта утахтарын нөҕүө мэйиигэ бэриллэр информацияны биэрэр. Ҧийэртта утахтара онтон ордугу онорор кыахтаахтар дуо? Ол ойууну көрөр уонна өйдүүр кыахтаахтар дуо? Биһигини тол-

куйга түхэриэхтэрэ, үөрдүөхтэрэ, хомотуохтара дуо? Ама, биһиги араас иэйиитбит, өйбүт-санаабыт баара-суоҕа килиэккэлэргэ, ньиэрбэ утахтарыгар барар химическэй реакциялар түмүктэригэр эрэ буолуон сөп дуо? Биллэн турар, биһиги эппитин-сииммитин салайар уонна иэйиилэрбитин кытары ситимнээх быдан уйаҕас, материалнай суох туох эрэ баарын биһиги билэбит. Дьэ ити уйан-уйаҕас кут ханна баара биллибэт — дууһа диэн ааттанар.

Дууһа — Барыттан Бары Үрдүк Айбытынан бэриллибит танара кыыма, күүһэ. Дууһа көмөтүнэн эт-хаан арааһы биттэнэн, таайан билэр-көрөр, сэрэйэр дьобурданар. Көстүбэт уонна илиинэн тутан көрүллүбэт, биллибэт субстанция. Син үөрүүнү, санаа түһүүнү, ыарыыны, өйү-санааны

тутан көрүллүбэтин кэриэтэ, дууһаны эмиэ бу баар диэн кыайан тутан көрбөккүн. Санааны уонна тас эйгэни билии курдук өйдүүр өйбүтүн салайынар кыахтаах эбит буоллахпытына, дууһаны киһи сатаан салайбат. Дууһа эти-сиини олоххо дьулуһар-охсуһар күүһүнэн толорор, сүрэх тэбиитин, хаан эргийэрин, бары уорганнар үлэлиллэрин күһэйэр. Дууһа эккэ-хаанна баарын тухары киһи олох олоһор, оттон дууһа араҕыстаҕына — киһи олоҕо тохтуур. Дууһа Тойон Танараҕа төннөр бото-болдьоҕо кэллэбинэ, үөһэ халлаантан аанньаллар түһэн, дууһаны илдэ бараллар.

Айбыт бирикээһинэн дьон дууһатын Азраиль аанньал (эйэ буолуохтун киниэхэ) уонна кини көмөлөһөөччүлэрэ кэлэн ылаллар. Аллах сокуонунан олоһорбут сирдээх-майгылаах, аныыта суох киһи дууһата иһиттэн кутуллан тохтор уу кэриэтэ чэпчэкитик этигтэн-сииниттэн араһсар. Оттон итэҕэлэ суох, аныылаах киһи дууһатын, бараан түүтүгэр илистибит хатыыны тоҕо тардан ылар кэриэтэ, ылаллар. Оттон сирдээби олоһор эппиэккэ туруохтааҕын санаабатах киһи өлүөн иннинэ аанньаллары иннигэр көрөн, кини дууһатын ыла кэлбиттэрин кэннэ, дьэ өйдөнөр, Кини танараҕа дьэ итэҕэйэн, бу быстах олоһон ааһар олоһор Кини сокуоннарын толорору төннүөн баҕарар. Ол эрэри кини хойутаан кэмсиниитэ ылыныллыбат...

Сиргэ олорбут хас биирдий куммүт, дьайыларбыт, тылбыт уонна санааларбыт иһин Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара иннигэр турдахпытына, эппиэт сүгэбит. Киһи олобун тухары уна уонна ханас өттүгэр икки аанһал арыаллыгы сылдьан, кини бары дьайыларын сурунан иһэллэр. «**Дьин кырдык чохчы, хас биирдии дууһаҕа барытын уурунан иһэр арыаллааччы баар (кини дьайыларын) (Суут күнүгэр киллэрэргэ)**» (Түүннү айанһыт сура, 4). Хаһан даҕаны ол туһунан умнуллуо суохтаах.

Хомойуох иһин, киһи бу сиргэ хаамарын тухары Суут Күнэ хайаан даҕаны үүнүөхтээҕин, Сир-Дойду Бүтэр Уһуга кэлиэҕин, бүтүн аан дойду, куйаар түөрэ эргийиэҕин уонна уларыйыаҕын туһунан ситэри өйдүү-саныы барбат. Ону баара, син биир Коранҥа мэктиэ-лэммитин курдук буолуоҕа:

«Халлаан хайа ыстаннаҕына, сулустар таннары саккыраа-тахтарына, муоралар хааларыттан тахсан бииргэ холбостохторуна, киһи көмүллүбүт ииннэрэ аһыллан кэллэхтэринэ — оччотугар хас биирдии киһи тугу онорбутун уонна онорботобун билиэбэ [үтүө уонна дьайдаах быһыылартан]» (Хайа барыы сура, 1-5).

Бу сирдээҕи олох дьону тургутан көрөргө ананан айыллыбыта. Киһи мэлдьи — үчүгэй икки, куһаҕан иккиттэн, дьин кырдык-таахтан уонна сымыйа-албын иккиттэн, үтүөттэн, үрдүктэн

уонна сидьин, кэп-дьэбэр быһыы иккиттэн — хайатын талар иннигэр турар. Итинник түгэnnэргэ кини дууһатыгар туох буоларый? Дууһа киһини үөһэ халлаанга тийэ үрдүккэ таһаарыан сөп, эбэтэр дириҥ хаспах түгэбэр таннары түһэриэн сөп. Өскөтүн, дууһа үүнэ-тэһинэ суох барымтыа, иитиитэ тийбэт буоллаҕына, куомпас ыйарын кэриэтэ киһини албын, сыһа сыалга-сорукка туһайыан, кини түктэри, хабараан, кырыктаах буоллаҕына, киһини буруйу онорорго, күүһүлэһиигэ тириэрдээн сөп. Ол аата, дууһаны араас түктэри быһыыттан, быртах баҕатыһыттан куруутун ыраастыы-ырааһырда, үтүөбэ-үчүгэйгэ тардыстытынан толорон, үтүө хаачыстыбанан үүнүү-тэһинни, уодьутанныы сылдыахха наада эбит.

Күннэтэ киһи эгин араас саарбахтыыр санааҕа эрийтэрэр. Онуоха хайдах бутуллумуохха сөбүү? Хайдах кырдыгы уонна сымыйаны, үтөнү уонна куһаҕаны быһаарылларый? Туох мээрэи, саамай сөпкө кээмэйдир кэрини тутуһан, сөптөөбү быһаарар, биитэр сыһаны ыйар соботох сөптөөх эппиэти булабыт? Ону Ытык Коранга булан көрүөбүт.

Коран — үтөнү уонна дьайы араарар Кинигэ, Аллах ыйыылары уонна бобууларын Кинигэтэ.

Танаранан айыллыбытын өйдүүр киһи хайаан даҕаны Тойон Танара дьонно олохтообут сокуоннарын билиэхтээх, олору ылыныахтаах уонна бас бэриниэхтээх. Ол биһиэхэ наадалаах. Аллах Улуу, биһиги киниэхэ үнэрбитигэр-сүктэрбитигэр даҕаны, биһи тус бэйэбитигэр да кини наадыбат. Ол эрэри

кини үтүө санаата, уонна дэлэгэй быһыыта мунура суох! Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара биһиэхэ ыйбыта барыта биһиэхэ бэйэбитигэр туһалаах уонна үтүө буолар. Оттон Айбыттан бэйэтитэн ураты ким ордук билиэй — Кини айбыттарыгар туох ордугун, үтүөтүн?

Инники кэпсэлтэн эниги туох баар аан дойду, куйаар уонна аан дойду тутулун сорбото буолар киһи Айбыт сокуоннарыгар тутулан айыллан-оноһуллан турарын биллигит. Ол гынан баран, киһи, кини этэ-сиинэ уонна дууһата Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танараҕа үнэр-сүктэр аналлааҕын умнан сирдээҕи олох тас дуйугар-килбиэнигэр ымсыыран, атын сыһа ыйар туһайыларынан баран уонна түктэри сыаннастары тутуһан, андаҕарын кэһэр. Аллаҕы умнубуттар, бэйэлэрин курдук муммуттары-гэммиттэри батыһан, сыһа, мунуу-гэни суолун тутуһаллар. Кинилэр дьонтон, халлаан куйаарыттан, айылҕа күүстэриттэн көрдөһөлөр-ааттаһаллар. Аныгы дьон аймах өйүн-санаатын, уонна дууһатын сүүйэр үнэр эмэгэттэрэ — таастан-мастан суоруллубут эмэгэттэр, эбэтэр ойуулар эрэ буолбатахтар. Бу — олоххо бары «талбыккын» атыылаһан ылар кыагы биэрэр доллар. «Сулус» буолар, аатырар туһугар биэрэстэнэн уһуннаах уочаракка анныһыы. Албан аатыраары, атыылаһан, буруйу онгортон туран тийиллэр — былаас. Сирдээҕи «үтүөҕэ» инсэрэр киһи ол туһугар олоҕор да, утуйбат да буолар, үтэхтэ туолуор диэри аһары барар. Бары

ситиспитин кини Барыттан Бары Үрдүк Тойон Танара биэриитэ дии санаабат, бэйэтин кыһаныытынан, бэрдинэн, дьобурунан ситиспитинэн аабынар. Бу сирдэҕи олох күндүтүгэр-маанытыгар дууһатын уурбут киһи олохун ситимигэр оуруо туораахтарын курдук аһыы-хара бөбөнү бииртэн бири тihэн иһэр: итэҕэлэ суох, дьонно эрэм-мэт-итэҕэйбэт быһыы, сымыйалааһын, ньүдү-балай быһыы, бардамнааһын, содур, үүнэ-тэһинэ суох быһыы, күүһүлээһин, арыгыһыт, наркоман буолуу.

«...Кинилэр дьайыыларын Шайтан бэйэлэригэр сүүйүүлээх өртүнэн көрдөрөр, оһон кинилэри [сөптөөх] суолларыттан муннаһар, дьынэр кинилэр [дьыннэҕи барытын] көрөллөрүн-билэллэрин үрдүнэн» [Ообуй сура, 38]. «Ханнык баһарар алдьархай барыта эһиги тус бэйэҕит эрэ онорбуккут иһин кэлэр. Ол эрэри кини элбэҕи бырастыы гыһыа [эһиэхэ]» (Сүбэ сура, 30).

Өлөн-сүтэн эрэр дууһаны өрүһүйүү — ол Бары Бүтүүнтэн Үрдүк Тойон Танара тугу аһыырынан сөп буолуу. Бу — Кини тугу биэрэригэр махталлаах буолуу. Кыранан сөп буолар, ордукка баһатыйбат дьон — баай дьоннор. Баайдаах буолуу дьыннээх кээмэйэ элбэх харчыны бас билиигэ буолбатах, Аллах тугу анаабытынан дуоһуйары сатыырга.

Тулуурдаах буола үөрэһии (сабр) олус улахан суолталаах.

Үөрүүгэ уонна хомолтоҕо, байылыат уонна тийиймэт буолууга, олох араас түгэннэригэр барытыгар уолуйбат, бэйэ бодотун сүтэрбэт холку быһыы, аһыылаах-хара лаах быһыыга киириммэт, туруулаһар майгы, Танараҕа итэҕэли сүтэрбэт буолуу, барыта этэннэ буоларыгар эрэллэһии олус наадалаах. Биһиэхэ туох буолара барыта — Тойон Танара тургутууга буоларын өйдүүххэ. Эрэйи-муну эрдээхтик тулуйуу, тулуурдаах буолуу биһиги дууһабытын ырааһырдар уонна Аллахха чугаһатар. **«О, итэҕэйбиттэр! Тулуурдаах буоларга уонна малыыһпа аһан көрдөһөргүтүгэр-ааттаһаргытыгар өйөбүллэһин! Дьын чахчы, Аллах — тулуурдаахтары кытары!»** (Ыһах сура, 153).

Биир Танараҕа итэҕэйии религията — Ислам тапталга уонна

сиэргэ-майгыга тирэбирэр. Бэйэтин таптыыр Мухаммад пророугун (эйэ уонна айхал буолуохтун киниэхэ нөнүө Тойон Танара саамай сыаналаах бэлэх быһыытынан тиксэрбитэ, бу сирдээҕи олох дьонугар Тинэх Суут Күнүгэр диэри бары кэмнэргэ. Ислам ыйыыгта-кэрдитэ киһи айылгытын наадыһытын кытары дьүөрэлии. Аллах религиятын суола дууһа хос тиллиитигэр, сирдээҕи сыһаа быһыы, өй-санаа кириттэн-хобуттан ыраастаныыга, үтүө-санаалаах, дэлэгэй, кыһалҕалаахха аһыныгас, үтүөкэн сиэрдээх-майгылаах буолан кизэргэйэргэ, киһи Аллах саамай бастын айыытын быһыытынан бэйэтин (ахсану таквим) олоххо суолун булунарыгар көмөлөһөр. Ислам муммут-тэммит дьонно, аныылаахтарга уонна буруйу оморбуттарга сиэрдээх, киһилии

олоххо төннөллөрүгэр көмөлөһөр, ол курдук сүрүн сыала — киһи дууһатын өрөһүйүү, быһааһын.

Бүгүн аан дойду күүһүнэн өттөйүү уонна хара дьай ордууланар уйата буолбутугар — араас үрдэ суох баҕатын толороору үүнэ-тэһинэ суох барбыт уонна тухха да туолбат-топпот ымсыы, барыны барытын бэйэтин эрэ наадыһытыгар апчарынар адынаттаммыт, бэйэтин кыайан уодьуганнаммат буолбут, исламтан, итэбэлтэн тэйбит киһи эппиэти сүгэр. Биир муударай киһи этэн турар: «О, киһи, Аллах Бэйэтин дэлэгэй, үтүө санаатынан төлөбүрү суох эйиэхэ биэрбитин аанһа, эн бэйэн дууһан хайдахтаах сыаннастаабын, суолталаабын билээхтээбэккин». Ханнык даҕаны кэмнэ киһи бэйэтин сыаннаһын, бэйэтин улуу аналын өйдүүр буолуохтаах. Кини ону өйдөөн-санаан туран, олоҕун оностуохтаах, бэйэтин улахамсык, кизбиримсэх быһыынан, аатыра-суолура сатааһынынан, кэччэгэй, харам майгынан, ордугумсах быһыынан, атын да сүөргү, толоос, сөбө суох кыдыгынан, адынаатынан намтатыныа, бэйэтин түһэриэ суохтаах. Төтөрүтүн, бэйэтин итэбэлинэн, үнүү-сүктүү сизиринэн-туомунан, мэлииппэнэн, өлгөм астан туттунар бобуу хааччахтарынан, үтүө дьыалаларынан, кэрэ майгынан кизэргэтиэх, үрдэтитиниэх тустаах. Ол эбэтэр, Танараҕа тириэрдэр аартык киһи дууһатыгар, сүрэбэр уйаланан саҕаланар ыллыктан тыргыллан арыллар.